

บทที่ 4

การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานตาม พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายว่า
เป็นอย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อนำไปสู่การดำเนินการ
คุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม
การฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ซึ่งในเบื้องต้นจะเป็นการกล่าวถึงสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองของ
ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานต่อจากนั้นจะเป็นการอธิบายถึงขั้นตอนของการดำเนินการคุ้มครอง
สิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและวิธีการดำเนินการคุ้มครองสิทธิ
ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน และศึกษาถึงการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้อง
กับคดีอาญามีหลักการและเจตนารมณ์อย่างไร ตลอดจนความเป็นไปได้ของการที่จะนำ
การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้กับการดำเนินการคุ้มครอง
สิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานได้หรือไม่ เพียงใด และการดำเนินการคุ้มครองสิทธิดังกล่าว
มีประสิทธิภาพและข้อขัดข้องในเรื่องใดบ้าง

4.1 สิทธิที่ได้รับการคุ้มครองของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

แม้ว่า “สิทธิ” เป็นข้อความคิดพื้นฐานในทางกฎหมายที่สำคัญและเกี่ยวข้อง
ในแทบจะในทุกๆ เรื่อง และปรากฏอยู่โดยทั่วไปในบทบัญญัติกฎหมายต่างๆ ท่านศาสตราจารย์
ดร.หยุด แสงอุทัย จึงได้อธิบายความหมายของคำว่า “สิทธิ” ว่าหากสิทธิเป็นอำนาจที่
กฎหมายให้ในอันที่จะมีเจตจำนงของตนเองนั้นเป็นการมองในแง่เนื้อหา ส่วนการถือว่า
สิทธิคือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองเป็นการมองในแง่วัตถุประสงค์ของสิทธิ ปัจจุบันถือว่า
สิทธิเป็นประโยชน์และควรถือว่าสิทธิคือ อำนาจที่กฎหมายให้เพื่อสำเร็จประโยชน์ที่กฎหมาย
คุ้มครอง และยังมีความเห็นว่า ความหมายของสิทธิได้แก่ “ประโยชน์” ที่กฎหมายรับรอง
และคุ้มครองให้หมายถึงเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรองรับว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมาย
คุ้มครอง คือ คุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิรวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มี

การละเมิดด้วย¹ สิทธิ จึงหมายถึง ความชอบธรรมที่บุคคลอาจใช้ยันกับผู้อื่นเพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์อันเป็นส่วนพึงมีพึงได้ของบุคคลนั้น สิทธิจะต้องเป็นความชอบธรรมของคนๆ นั้นที่จะใช้ภายในขอบเขตของกฎหมาย และจะต้องใช้ยันกับบุคคลอื่นได้โดยตรง ได้แก่ ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ ก็ต้องแล้วแต่ว่าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ จึงจะถือว่าสิทธินั้นได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมาย²

ท่านศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ได้เสนอว่า หากพิจารณาบทบัญญัติความผิดอาญาในแต่ละฐานความผิดให้ลึกซึ้งจะพบว่า ในบทบัญญัติความผิดอาญาแต่ละฐานนั้นมี “สิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง” ซึ่งสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองนี้เป็นส่วนที่แฝงอยู่ในบทบัญญัติความผิดอาญา และไม่ใช่สิ่งที่มีรูปร่าง หรือวัตถุ หรือบุคคล แต่เป็นสภาพที่พึงปรารถนาที่กฎหมายต้องการประกันจากการล่วงละเมิด โดยสิ่งที่กฎหมายมุ่งจะคุ้มครองในทางตำราเยอรมัน เรียกว่า Rechtgut ซึ่งท่านศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร เรียกว่า คุณธรรมทางกฎหมาย โดยคุณธรรมทางกฎหมายกล่าวได้ว่า เป็นผลผลิตของทฤษฎีกฎหมายอาญาที่ว่า กฎหมายอาญาตั้งอยู่บนหลักการคุ้มครองสิทธิ สมบัติ (Gut)ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นทรัพย์สินสมบัติและสมบัติอื่นๆ ของบุคคลชอบที่จะได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายอาญา³

เมื่อ “สิทธิ” คือความชอบธรรมที่จะกระทำการใดๆ ได้ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย ซึ่งไม่เหมือนกับ “อำนาจ” มีความแตกต่างกันอย่างมาก เพราะสิทธิไม่สามารถใช้บังคับบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามที่ตนต้องการได้ การที่เรามีสิทธิ หรือเป็นผู้ทรงสิทธิ เป็นเพียงการก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นที่จะต้องละเว้นไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการล่วงสิทธิ หรือละเมิดสิทธิของเราเท่านั้น การใช้สิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มันนั้น ก็ใช้ได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นไม่เป็นปฏิกิริยาต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน หากมีบุคคลอื่นละเมิดสิทธิ ล่วงสิทธิ หรือโต้แย้งสิทธิ เราก็ไม่สามารถบังคับด้วยตนเอง เพราะกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจให้ผู้ทรงสิทธิจะต้องใช้สิทธิฟ้องร้องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจัดการให้ตามบทบัญญัติของกฎหมาย เช่นนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลพิพากษาบังคับให้ หรือใช้

¹ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาคบังคับคดี, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2548) น. 45.

² โปรดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487. (เนติ.), น. 132.

³ คณิต ฒ นคร, “คุณธรรมทางกฎหมายกับการใช้กฎหมายอาญา,” วารสารวิจัยการ 3 (มกราคม 2523), น. 58.

ยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้ โดยประเภทของสิทธิมีดังนี้ คือ สิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในชื่อเสียง สิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิอื่นๆ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติไว้ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงสิทธิของผู้เสียหายแล้ว คงต้องพิจารณาทั้งในเรื่องของ สิทธิทางแพ่ง และสิทธิทางอาญาด้วยว่ามีหลักการและแนวคิดในเรื่องดังกล่าวเหมือนกันหรือไม่ อย่างไร โดยกระบวนการทางกฎหมายเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้เสียหายในคดีอาญา และเหยื่ออาชญากรรมมักไม่ได้รับความสนใจจากองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรม เท่าที่ควร โดยความเสียหายที่บุคคลเหล่านี้ได้รับทั้งทางชีวิต ร่างกาย จิตใจและทรัพย์สิน ซึ่งในบางกรณีไม่สามารถที่จะเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ รัฐโดยกระบวนการยุติธรรม ทางอาญาก็ยังไม่อาจแก้ไขหรือเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างชัดเจน ทำให้กระบวนการยุติธรรม ทางอาญาในด้านของผู้เสียหายนั้นเป็นความยุติธรรมที่ซ้ำเติมความเสียหายที่ผู้เสียหาย ได้รับอยู่แล้ว แม้ว่าสิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาของไทยมีอยู่มากพอสมควร โดยเฉพาะสิทธิ ในการดำเนินคดีในฐานะที่เป็นคู่ความ กระบวนการในทางกฎหมายที่ทำให้เจ้าหน้าที่ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิที่พึงได้รับของผู้เสียหายนั้น คงต้องอาศัยกระบวนการในการบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

สิทธิที่ได้รับการคุ้มครองของผู้เสียหายในความผิดมูลฐานตามพระราชบัญญัติ ป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ต้องพิจารณาว่าการที่จะนำพระราชบัญญัติฉบับนี้ มาใช้บังคับได้นั้นต้องเป็นการกระทำอันครบองค์ประกอบความผิดอันเป็นความผิดอาญา ซึ่งเป็นความผิดหลักที่จะนำเอาพระราชบัญญัติฉบับนี้มาใช้บังคับได้ เรียกว่า ความผิดมูลฐาน ปรากฏอยู่ในมาตรา 3 ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 จึงเห็นได้ว่าผู้เสียหายที่ควรได้รับการคุ้มครอง สิทธินั้นจึงเป็นผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาอันเป็นความผิด มูลฐานนั่นเอง และผู้เสียหายนั้นมีสิทธิเรียกร้องในสิ่งที่ผู้เสียหายนั้นได้สูญเสียไปเนื่องจากการ ประกอบอาชญากรรม โดยเห็นได้ว่า ความผิดมูลฐานบางฐานนั้นสิ่งที่กฎหมายคุ้มครอง คือทรัพย์สิน และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่สูญเสียไปจากการกระทำความผิดอาญา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า สิทธิที่ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานที่กฎหมายให้การคุ้มครองนั้น คือ สิทธิในทรัพย์สินที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา อันเป็นความผิดมูลฐานนั่นเอง เช่น ทรัพย์สินที่ผู้เสียหายถูกฉ้อโกงไป ทรัพย์สินที่ผู้เสียหายถูกกรรโชก หรือถูกรีดเอาทรัพย์สินไป เป็นต้น

ดังนั้นจึงพิจารณาในหลักเกณฑ์ที่ว่า หากความเสียหายที่บุคคลใดได้รับจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง แล้วพิจารณาว่าบทบัญญัติกฎหมายนั้นบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองอะไร ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ของกฎหมายในความผิดฐานนั้นๆ ซึ่งในความผิดทุกฐานต้องมีเจตนารมณ์เสมอ หากเจตนารมณ์ที่กฎหมายมุ่งคุ้มครองนั้น เอกชนหรือบุคคลใดอ้างความเป็นเจ้าของได้ย่อมเป็นผู้เสียหาย และอาจพิจารณาได้ว่าผู้นั้นเป็นผู้เสียหายในทางแพ่งจากการกระทำความผิดฐานนั้นหรือไม่ ถ้ามีการเสียหายในทางแพ่งจากการกระทำความผิดฐานนั้น ผู้นั้นก็เป็นผู้เสียหาย

4.1.1 สิทธิในทางแพ่ง

การจะแบ่งแยกว่าคดีใดเป็นคดีแพ่ง คดีใดเป็นคดีอาญานั้น เมื่อพิจารณาถึงรูปเรื่องแล้วคือ คดีอาญาเป็นเรื่องของ “สิทธินำคดีอาญามาฟ้อง” หรือ “สิทธิดำเนินคดีของรัฐ” ซึ่งเป็นข้อเรียกร้องในการลงโทษของรัฐ และแม้ในกรณีที่เหตุการณ์ในคดีทั้งสองเป็นอย่างเดียวกัน เช่น กรณีเป็นเรื่องการทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่กาย แม้กระนั้นก็ตาม สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนของผู้เสียหายที่มีต่อผู้ทำร้ายตนก็เป็นเรื่องของกฎหมายแพ่ง⁴ คดีแพ่งจึงเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนที่มีความเท่าเทียมกัน เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ระหว่างเอกชนด้วยกัน เช่น บุคคล ห้างร้าน ละครเวที ทรัพย์สิน ครอบครัว มรดก และมุ่งที่จะชดเชยสิทธิที่สูญเสียไปให้กลับคืนดี เช่น เจ้าของทรัพย์ย่อมมีสิทธิเรียกทรัพย์ของตนคืนจากผู้ที่เขาทรัพย์นั้นไป หรือมิฉะนั้นก็ให้ได้รับค่าเสียหายแทน แต่คดีอาญาเป็นเรื่องที่กระทบต่อส่วนรวม และเมื่อผู้ใดทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่กายและผู้นั้นถูกศาลพิพากษาให้ลงโทษปรับ และแม้โทษปรับและค่าสินไหมทดแทนจะเป็นเงินที่เหมือนกัน แต่ความแตกต่างของคดีทั้งสองประเภทก็ยังเห็นได้ชัด กล่าวคือ เงินค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งตกเป็นของเอกชน แต่เงินค่าปรับในคดีอาญาตกเป็นของแผ่นดิน แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เรื่องที่ขึ้นสู่ศาลเป็นเรื่องเดียวกัน คือ คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้นเอง⁵

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายเอกชนที่รับรองสิทธิของบุคคลไว้ และในขณะเดียวกันก็กำหนดหน้าที่ของบุคคลเอาไว้ด้วย โดยทั่วไปบุคคลจะเคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกันและเต็มใจปฏิบัติให้เป็นไปตามนิติสัมพันธ์ที่มีต่อกันนั้น และเมื่อใด

⁴ คณิต ญ นคร, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 1, น. 46-47.

⁵ เฟิงอ้าง, น. 47.

ที่สิทธิใดๆ ของบุคคล เช่น กรรมสิทธิ์ถูกล่วงละเมิด หรือเมื่อใดที่นิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขาดความชัดเจน หรือเมื่อใดที่เกิดความสงสัยในนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เมื่อนั้นผู้ทรงสิทธิก็ต้องหาช่องทางที่จะบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ในทางกฎหมาย เอกชนโดยอาจบังคับด้วยวิธี “การช่วยเหลือตนเอง” ซึ่งอาจกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม หรือมิฉะนั้นก็ต้องพึ่งพาอาศัยรัฐให้ช่วยจัดการให้ และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม รัฐจึงจำเป็นต้องวางกรอบการบังคับใช้กฎหมาย เมื่อรัฐถือว่าการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในทางกฎหมายเอกชนเป็นภาระหน้าที่ของตน รัฐจึงต้องตรากฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์และกระบวนการบังคับให้เป็นไปตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลในทางกฎหมายเอกชน⁶ สิทธิในทางกฎหมายแพ่งที่ได้รับการรับรองนั้นก่อให้เกิดสิทธิที่จะเรียกร้องให้มีการชดเชยค่าเสียหายอย่างเป็นธรรม จึงต้องการพิสูจน์เรื่องค่าเสียหายและพยายามให้บุคคลผู้ต้องเสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะเดิมให้ได้ใกล้เคียงที่สุด กฎหมายแพ่งจึงต้องมีผลหรือความเสียหายเกิดขึ้นเสมอ ซึ่งแตกต่างกับในส่วนของกฎหมายอาญาที่มุ่งต่อตัวผู้กระทำความผิดยิ่งกว่าผลของการกระทำความผิด⁷

สิทธิในการดำเนินคดีแพ่งนั้น ก็เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อเป็นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้กระทำความผิดในทางแพ่ง ซึ่งความเสียหายนั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้เสียหาย ที่ผู้เสียหายประสงค์ที่จะใช้สิทธิทางศาลเพื่อเรียกร้องหรือไม่ก็ได้ รัฐไม่มีหน้าที่ในการดูแลส่วนได้เสียของผู้เสียหายโดยตรง ดังนั้นการฟ้องคดีแพ่งเป็นเรื่องที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายเป็นผู้ใช้อำนาจฟ้องร้องดำเนินคดี กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ผู้เสียหายมีส่วนได้เสียโดยตรงอย่างแท้จริง มีผลทำให้การดำเนินคดีแพ่งนั้นมีลักษณะเป็นการใช้หลักตกลง เป็นหลักพื้นฐานในการดำเนินคดี กล่าวคือ ในคดีแพ่งนั้นข้อเท็จจริง และพยานหลักฐาน เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของโจทก์และจำเลยหรือคู่ความ ส่วนศาลทำหน้าที่ในการชี้ขาดข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานของฝ่ายใดดีกว่ากันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ในคดีแพ่งจึงสามารถทำกันได้⁸

⁶ เพิ่งอ้าง, น. 29-30.

⁷ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, “กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา,” (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2547) น. 6.

⁸ คณิต ณ นคร, “บทบาทของศาลในคดีอาญา,” วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์, น. 53.

การกระทำความผิดทางอาญานั้นอาจก่อให้เกิดสิทธิในทางแพ่งแก่ผู้เสียหายได้ 2 ประการ คือ สิทธิประการที่หนึ่ง คือสิทธิในการเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืน สิทธิในทางแพ่งประการนี้จะเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินนั่นเอง ส่วนสิทธิประการที่สอง คือสิทธิในการเรียกค่าทดแทนความเสียหาย อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดนั้น สิทธิในทางแพ่งประการนี้จะเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญาในความผิดต่อชีวิต ร่างกาย ความผิดต่อเสรีภาพ หรือฐานหมิ่นประมาท⁹

ในการใช้สิทธิทางแพ่งนั้นผู้เสียหายอาจใช้สิทธิฟ้องผู้กระทำความผิดอาญาต่อศาลเป็นคดีแพ่ง เพื่อเรียกเอาค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดได้อีกด้วย โดยมีข้อพิจารณาดังนี้

(1) การใช้สิทธิฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งนี้ มิได้จำกัดเฉพาะผู้เสียหายเท่านั้น แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด มาตรา 420-452 ให้สิทธิบุคคลหลายประเภท ฟ้องผู้กระทำความผิดให้ชดเชยค่าเสียหายแก่ตนได้ เช่น บิดา มารดา บุตร ภรรยา ที่ต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย นายจ้างของผู้เสียหายที่ต้องเสียหายเนื่องจากขาดแรงงาน

(2) การฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งนี้ นอกจากฟ้องผู้กระทำความผิดโดยตรงแล้วยังฟ้องเรียกร้องจากบุคคลอื่นที่กฎหมายบัญญัติให้รับผิดชอบเนื่องจากการกระทำความผิดด้วย เช่น ฟ้องเรียกจาก นายจ้าง บิดา มารดา ผู้อนุบาล ครู อาจารย์ ของผู้กระทำความผิด

(3) ค่าเสียหายหรือที่เรียกว่า ค่าสินไหมทดแทน ในทางแพ่งนี้ มีอยู่หลายประเภท เช่นฟ้องเรียกคืนทรัพย์สินที่ผู้เสียหายต้องสูญเสียไป หรือให้ใช้ราคาทรัพย์สินนั้น หรือฟ้องเรียกค่าเสียหายต่อชื่อเสียงเกียรติคุณของผู้เสียหายกรณีหมิ่นประมาท หรือกรณีทำให้เขาถึงแก่ความตาย บุตร สามี ภรรยา บิดา มารดา ผู้ตาย ก็ฟ้องเรียกค่าปลงศพ รวมทั้งค่าใช้จ่ายจำเป็นอื่นๆ

(4) ผู้เสียหายที่ยากจนไม่สามารถเสียค่าธรรมเนียมศาลได้ อาจร้องขอต่อศาลเพื่อดำเนินคดีอย่างคนอนาถาได้ หากศาลอนุญาตก็อาจได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือบางส่วน

สืบเนื่องจากสิทธิต่างๆ ของผู้เสียหายที่ควรจะมีดังกล่าวข้างต้น แนวคิดที่สำคัญก็คือ การให้การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ของผู้เสียหายที่ควรจะมีอย่างชัดเจน เป็นรูปธรรม และนอกเหนือไป

⁹ มนุ รัตนสิน, “การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา : ศึกษาในคดีความผิดที่เกิดจากรถยนต์,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533) น. 82.

จากสิทธิเหล่านั้นแล้ว ยังคงมีแนวคิดที่จะให้การคุ้มครองผู้เสียหายด้านอื่นๆ ที่เห็นว่า จำเป็น และเหมาะสมต่อไป

เมื่อพิจารณาถึงสิทธิที่กฎหมายให้ความคุ้มครองในความผิดมูลฐานแล้ว เป็นสิทธิที่ต้องการให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนเพื่อเป็นการเยียวยา ความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นสิทธิในทางแพ่ง ซึ่งความเสียหายนั้น เป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้เสียหาย ที่ผู้เสียหายประสงค์ที่จะใช้สิทธิทางศาลเพื่อเรียกร้องหรือไม่ ก็ได้ รัฐไม่มีหน้าที่ในการดูแลส่วนได้เสียของผู้เสียหายโดยตรง ค่าเสียหายหรือที่เรียกว่า ค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งนี้ มีอยู่หลายประเภท เช่น ฟ้องเรียกคืนทรัพย์สินที่ผู้เสียหาย ต้องสูญเสียไป หรือให้ใช้ราคาทรัพย์สินนั้น เป็นต้น

4.1.2 สิทธิในทางอาญา

เมื่อบุคคลตกเป็นผู้ถูกกระทำในการกระทำความผิดอาญา หรือตกเป็นผู้เสียหาย ในคดีอาญา โดยเฉพาะความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ย่อมเป็นการกระทำ ที่กระทบกระเทือนต่อสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง เช่น ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งในทางกฎหมายสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง หรือประโยชน์ของบุคคลซึ่งได้รับการคุ้มครอง ตามกฎหมายเมื่อถูกกระทบกระเทือนแล้วคือสิทธิ สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา เป็นการวางตัว บุคคลในฐานะผู้ทรงสิทธิ (the holder of the right) หรือประธานแห่งสิทธิ (Subject of the right) อยู่ในตำแหน่งที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากการถูกละเมิดสิทธิของบุคคลหนึ่งบุคคลใด อันรวมถึงรัฐด้วย¹⁰ กล่าวได้ว่า บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธิย่อมเป็นผู้เสียหาย เพราะเป็นบุคคล ผู้เป็นประธานแห่งสิทธิในสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองประการนั้น เว้นแต่เสียว่ากฎหมาย จะได้บัญญัติไว้เป็นประการอื่น ในทางกฎหมายนั้นการศึกษาว่าใครเป็นผู้เสียหายมีความสำคัญ มาก เพราะว่า บุคคลใดจะมีสิทธิต่างๆ เพื่อดำเนินการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้นั้น โดยหลักแล้วบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้เสียหาย กล่าวคือ เป็นบุคคลที่กฎหมายมุ่งประสงค์คุ้มครอง ในคดีประเภทต่างๆ และได้รับผลร้ายจากการกระทำที่ละเมิดบทบัญญัติแห่งกฎหมายประเภท

¹⁰ วีระศักดิ์ แสงสารพันธ์, “ผู้เสียหายในคดีอาญา : การศึกษาสิทธิและการคุ้มครอง สิทธิของผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544) น. 28.

นั้นๆ และเมื่อบุคคลใดเป็นผู้เสียหายแล้ว ย่อมอยู่ในสถานะที่เป็นโจทก์ หรือเป็นคู่ความในคดี ในการดำเนินคดีต่อไป

สิทธิในการดำเนินคดีอาญานั้นในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สิทธิ แก่พนักงานอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐ และผู้เสียหายในฐานะผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิด ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้

(1) ผู้เสียหายไปร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน สำหรับความผิดที่ยอมความได้ หรือความผิดต่อส่วนตัว เช่น ยักยอก ฉ้อโกง หมิ่นประมาท ความผิดต่อพระราชบัญญัติว่าด้วย ความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค ฯลฯ หากไม่มีการร้องทุกข์ พนักงานสอบสวนจะไม่มีอำนาจ สอบสวนและพนักงานอัยการก็จะไม่มีอำนาจฟ้องคดีนั้น การร้องทุกข์คดีประเภทนี้ต้องกระทำ ภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด มิฉะนั้นจะขาดอายุความ ร้องทุกข์ ไม่สามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้

ส่วนคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อแผ่นดิน ซึ่งไม่อาจยอมความได้ เช่น ความผิดฐานทำ ร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่น ลักทรัพย์ ฯลฯ แม้ผู้เสียหายไม่ร้องทุกข์ พนักงานสอบสวนก็ยังมีอำนาจหน้าที่ สอบสวนดำเนินคดีได้

(2) ผู้เสียหายฟ้องผู้กระทำความผิดด้วยตนเอง

(3) ผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนและฟ้องคดีเองด้วย

(4) ผู้เสียหายฟ้องคดีด้วยตนเอง แล้วกลับมาร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน กรณีนี้พนักงานสอบสวนมีอำนาจใช้ดุลพินิจไม่ทำการสอบสวนได้ เพราะจะเป็นการซ้ำซ้อนกับ การพิจารณาคดีของศาล

(5) ผู้เสียหายร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน และต่อมาพนักงานอัยการฟ้อง ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายสามารถขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้

ดังนั้นสิทธิในทางอาญา คือเมื่อบุคคลตกเป็นผู้ถูกกระทำในการกระทำความผิดอาญา หรือตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา ย่อมเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสิ่งที่กฎหมายประสงค์ จะคุ้มครอง เช่น ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ซึ่งในทางกฎหมายสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครอง หรือประโยชน์ของบุคคลซึ่งได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเมื่อถูกกระทบกระเทือนแล้วคือสิทธิ นั้นเอง สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญาจึงอยู่ในฐานะที่ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากการ ถูกละเมิดสิทธิของบุคคลหนึ่งบุคคลใดอันรวมถึงรัฐด้วย เมื่อเป็นผู้เสียหายในทางอาญาแล้ว บุคคลนั้นจะมีสิทธิต่างๆ เพื่อดำเนินการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นได้นั้น โดยหลักแล้วบุคคล นั้นจะต้องเป็นผู้เสียหาย กล่าวคือ เป็นบุคคลที่กฎหมายมุ่งประสงค์คุ้มครองในคดีประเภทต่างๆ

และได้รับผลร้ายจากการกระทำที่ละเมิดบทบัญญัติแห่งกฎหมายประเพณีนั้นๆ และเมื่อบุคคลใดเป็นผู้เสียหายแล้ว ย่อมอยู่ในสถานะที่เป็นโจทก์ หรือเป็นคู่ความในคดีในการดำเนินคดีอาญาต่อไป

4.2 การดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญา บทบัญญัติของกฎหมายได้บัญญัติไว้ในลักษณะกว้างๆ เท่านั้น อีกทั้งแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ก็ยังไม่มีความชัดเจนและแน่นอน ยังคงมีปัญหาในการดำเนินการเป็นอย่างมาก

4.2.1 ขั้นตอนการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

ในการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้น พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 49 วรรคท้ายให้อำนาจเลขาธิการในการส่งเรื่องไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกำหนดความผิดมูลฐานนั้นเป็นผู้ดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายก่อนเมื่อปรากฏเหตุสมควรขึ้น

1. ขั้นตอนพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง.

ขั้นตอนของการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานในชั้นพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. อยู่ในบทบัญญัติมาตรา 49 วรรคท้าย กล่าวคือ การที่พนักงานเจ้าหน้าที่จะสามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้น คือเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่¹¹ ได้ดำเนินการตรวจสอบรายงานและการทำธุรกรรมของบุคคลนั้นๆ โดยมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าบุคคลนั้นอาจโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด พนักงานเจ้าหน้าที่จะดำเนินการประมวลข้อเท็จจริงเพื่อนำเสนอคณะกรรมการธุรกรรมเพื่อมีมติให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกิน 90 วัน และเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่

¹¹ พนักงานเจ้าหน้าที่ คือ ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

ได้ทำการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินที่ได้ดำเนินการยึดหรืออายัดไว้นั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดมูลฐาน พนักงานเจ้าหน้าที่จะดำเนินการประมวลข้อเท็จจริงเพื่อนำเสนอคณะกรรมการธุรกรรมเพื่อมีมติให้เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นตกเป็นของแผ่นดิน แต่กรณีหากมีเหตุสมควรที่จะดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน ให้เลขาธิการดำเนินการได้โดยการส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน

การดำเนินเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้น ต้องมาพิจารณาว่ากฎหมายมีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองอะไร เห็นได้ว่าเป็นการคุ้มครองสิทธิในทางทรัพย์สินของผู้เสียหาย ดังนั้นความผิดมูลฐานทั้ง 8 มูลฐานนั้น สามารถที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐานได้ทุกมูลฐานหรือไม่ เนื่องจากความผิดมูลฐานใน 8 มูลฐานนั้นมีทั้งความผิดอาญาที่ไม่อาจมีผู้เสียหายได้ (Victimless Crime) และความผิดทางอาญาที่มีผู้เสียหาย

ลักษณะของความผิดทางอาญาที่ไม่อาจมีผู้เสียหายได้ คือกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้เสียหายเองหรือมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้นด้วย เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับการค้าประเวณี ในกรณีนี้จึงไม่มีบุคคลที่เป็นประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวแต่อย่างใด และบางความผิดมูลฐานนั้นเฉพาะรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหาย คือความผิดอาญาแผ่นดินโดยแท้ เอกชนย่อมไม่อาจเป็นผู้เสียหาย และไม่สามารถฟ้องคดีได้ ดังนั้นหากมีผู้เสียหายที่ควรได้รับการคุ้มครองสิทธิแล้ว การดำเนินการดังกล่าวจะมีขึ้นได้หรือไม่ ดังที่ได้วิเคราะห์มาแล้วว่า ไม่ควรใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาผู้เสียหายในคดีอาญามาใช้กับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน เนื่องจากการคุ้มครองดังกล่าวเป็นการคุ้มครองในสิทธิทางแพ่ง และผู้ที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญามีความหมายกว้างกว่าผู้เสียหายในคดีอาญา ซึ่งการกระทำความผิดอาญา อาจก่อให้เกิดหนี้ อันเป็นมูลฐานแห่งสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาได้ แม้จะไม่ใช่ผู้เสียหายตามความหมายของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็อาจจะเรียกร้องทางแพ่งเอาจากผู้กระทำความผิดได้¹² ย่อมเป็นผู้เสียหายที่สมควรได้รับการคุ้มครองสิทธิดังกล่าว

¹² มนุ รัตนสิน, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 9, น. 51.

ดังนั้นเมื่อมีการดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด หากเป็นการดำเนินการในความผิดมูลฐานที่มีผู้เสียหายจากการกระทำความผิดนั้น การดำเนินการในชั้นพนักงานเจ้าหน้าที่ต้องไปสู่การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน หากมีเหตุสมควรที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายก่อน ส่วนความผิดมูลฐานที่ไม่มีอาชญากรรมผู้เสียหายได้ การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้นจึงไม่อาจมีขึ้นได้ เนื่องจากไม่มีประธานแห่งสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง การดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินก็จะดำเนินไปตามขั้นตอนปกติ กล่าวคือ เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดินต่อไป

แนวทางปฏิบัติของพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. ในปัจจุบันในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน เนื่องจากปัญหาของข้อกฎหมายและความไม่เข้าใจในกระบวนการดังกล่าวของพนักงานเจ้าหน้าที่ กล่าวคือ เมื่อมีการดำเนินการกับทรัพย์สินในความผิดมูลฐานแล้ว และเป็นกรณีที่ความผิดมูลฐานนั้นเป็นความผิดที่มีผู้เสียหาย หรือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาอันเป็นความผิดมูลฐานแล้ว ในมาตรา 49 วรรคท้าย บัญญัติว่าเมื่อมีเหตุสมควรก็ให้เลขาธิการส่งเรื่องไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดนั้นดำเนินการคุ้มครองสิทธิก่อน แต่ในทางปฏิบัตินั้นพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. มิได้ดำเนินการดังกล่าวแต่อย่างใด แต่กลับส่งเรื่องดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการเพื่อยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป และมีทางแก้ในการให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นได้รับการคุ้มครองสิทธิ โดยที่เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลแล้ว ให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นยื่นคำร้องสอดเข้ามาในคดีดังกล่าวเพื่อขอให้ศาลนั้นคุ้มครองตามสิทธิของตนตามมาตรา 57(1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งต่อไป

2. ขั้นตอนพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้น

เมื่อมาตรา 49 วรรคท้าย กำหนดให้เป็นอำนาจของเลขาธิการเป็นผู้ส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน ปัญหาในการดำเนินการตามขั้นตอนนี้ก็ยังคงมีความไม่แน่นอนในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก กล่าวคือ บุคคลใดคือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นที่จะสามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหายได้

ในกรณีของความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์สินเป็นความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 147¹³ ซึ่งเป็นความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามประมวลกฎหมายอาญา ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ หรือความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือทุจริตต่อหน้าที่ตามกฎหมายอื่น อันเป็นความผิดมูลฐานตามมาตรา 3(5) แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 กฎหมายที่กำหนดความผิดฐานเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์สินนั้นคือประมวลกฎหมายอาญา ดังนั้นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้นเป็นผู้ใด ซึ่งในประมวลกฎหมายอาญา มิได้มีการกำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่จะมีอำนาจและหน้าที่ที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อจะต้องดำเนินการคุ้มครองสิทธิกรณีเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์สินแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่คนใดจะเป็นผู้ดำเนินการดังกล่าวได้ ซึ่งในทางปฏิบัติของสำนักงาน ปปง. กรณีเช่นนี้เมื่อมีการดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามมาตรา 3(5) แล้วเลขาธิการจะส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป และใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการให้หน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้เสียหายจากการถูกยักยอกเงินไปเข้ามาในคดีในฐานะผู้ร้องสอดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57(1)¹⁴ เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิทางแพ่งที่ตนมีอยู่ในการที่หน่วยงานของรัฐนั้นถูกยักยอกทรัพย์สินไป ซึ่งในส่วนนี้ย่อมทำให้ผู้เสียหายมีภาระเพิ่มมากขึ้น โดยต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เป็นต้น

¹³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 147 บัญญัติว่า “ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน มีหน้าที่ซื้อ ทำ จัดการหรือรักษาทรัพย์สินใด เบียดบังทรัพย์สินนั้นเป็นของตนหรือเป็นของผู้อื่นโดยทุจริต หรือโดยทุจริตยอมให้ผู้อื่นเอาทรัพย์สินนั้นเสีย ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงยี่สิบปี หรือจำคุกตลอดชีวิต และปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสี่หมื่นบาท”

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57 บัญญัติว่า “บุคคลภายนอกซึ่งมิใช่คู่ความอาจเข้ามาเป็นคู่ความได้ด้วยการร้องสอด

(1) ด้วยความสมัครใจเอง เพราะเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อให้ได้รับความรับรองคุ้มครอง หรือบังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่ โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่คดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณา หรือเมื่อตนมีสิทธิเรียกร้องเกี่ยวเนื่องด้วยการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีนั้น

(2)”

นอกจากการกำหนดความผิดฐานข้อโกงประชาชน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 แล้ว โดยที่มีการข้อโกงประชาชนในลักษณะของการเล่นแชร์ลูกโซ่ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ และมีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก¹⁵ จึงได้มีการออกพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการข้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ความมุ่งหมายของกฎหมายฉบับนี้มีขึ้นเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนที่อาจได้รับความเสียหายจากการถูกหลอกลวงเกี่ยวกับการกู้ยืมเงิน โดยกำหนดให้มีพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นผู้ที่มีอำนาจดำเนินการตามพระราชกำหนดฉบับดังกล่าวที่สามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงินได้¹⁶ โดยการยึดหรืออายัดทรัพย์สินของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดไว้ก่อนกรณีหากมีหนี้สินล้นพ้นตัวเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงิน และส่งเรื่องให้พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีล้มละลายต่อไป และเมื่ออัยการฟ้องอาญาตาม มาตรา 4,5 และเมื่อผู้ให้กู้ยืมเงินร้องขอให้อัยการมีอำนาจเรียกคืนเงินคืนให้แก่ผู้กู้ยืมเงินโดยการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา

4.2.2 กระบวนการภายหลังจากที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในมาตรา 49 วรรคท้ายบัญญัติให้ดำเนินการโดยเมื่อเมื่อปรากฏเหตุสมควรขึ้น ให้เลขาธิการส่งเรื่องยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นเป็นผู้ดำเนินการคุ้มครองสิทธิก่อน ซึ่งยังคงเป็นขั้นตอนที่มีปัญหาในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก โดยหากได้มีการดำเนินการส่งเรื่องไปแล้ว กระบวนการหลังจากนั้นจะสามารถดำเนินการได้จริงหรือไม่ และมีประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร

1. พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการคุ้มครองสิทธิ

การส่งเรื่องไปให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีความอำนาจตามกฎหมายที่กำหนดความผิดมูลฐานนั้นดำเนินการคุ้มครองสิทธิก่อน เป็นปัญหาในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ผู้ใดคือพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีความอำนาจตามกฎหมายนั้นๆ ซึ่งในความผิดมูลฐานทั้ง 8 มูลฐานนั้น เห็นได้อย่างชัดในของกรณีพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีความอำนาจตามกฎหมายที่กำหนดความผิดมูลฐานเป็นกรณี

¹⁵ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “คำอธิบายความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญา,” พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2549) น. 134.

¹⁶ โปรดดูพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการข้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 8

ของความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน คือพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527¹⁷ ส่วนในกฎหมายที่กำหนดความผิดมูลฐานอื่นนั้นไม่ปรากฏว่ามีพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายแต่อย่างใด ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ กล่าวคือ การส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวต่อไปนั้น ไม่อาจกระทำได้ เนื่องจากในกฎหมายที่กำหนดความผิดมูลฐานนั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ผู้ใดเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายก่อน

พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 เป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญาดังจะเห็นได้ว่าบทบัญญัติและเจตนารมณ์ของพระราชกำหนดฉบับนี้ตามมาตรา 4, 5, 7 และ 8 บัญญัติถึงวิธีการและลักษณะของการกู้ยืมในกรณีเช่นนี้ไว้ และบัญญัติถึงการที่ปราบปรามการกระทำที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนกับวางมาตรการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนรวม และให้พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่มีอำนาจใช้มาตรการดังกล่าวนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อให้กรณีเสร็จเด็ดขาดไปทันที ดังนั้นความผิดตามพระราชกำหนดฉบับนี้ รัฐเท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีได้ พระราชกำหนดฉบับนี้ใช้บังคับกับการกระทำอันเป็นการฉ้อโกงประชาชนที่มีลักษณะของการกู้ยืมเงิน หรือรับฝากเงินจากประชาชนทั่วไป โดยมีการจ่ายดอกเบี้ยหรือผลประโยชน์อย่างอื่นตอบแทนให้สูงเกินกว่าประโยชน์ที่ผู้กู้ยืมเงินหรือผู้รับฝากเงินจะพึงหาได้จากการทำงานตามปกติ โดยลงประชาชนที่หวังจะได้ดอกเบี้ยในอัตราสูงให้นำเงินมาเก็บไว้กับตน โดยให้ดอกเบี้ยในอัตราสูงเป็นเครื่องล่อใจ แล้วนำเงินที่ได้มาจากการกู้ยืมหรือรับฝากเงินรายอื่นๆ มาจ่ายเป็นดอกเบี้ยหรือผลประโยชน์ให้แก่ผู้ให้กู้ยืมเงิน หรือผู้ฝากเงินรายก่อนๆ ในลักษณะต่อเนื่องกัน ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากไม่สามารถได้รับต้นเงินกลับคืนได้ พระราชกำหนดฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อปราบปรามการกระทำความผิดดังกล่าว โดยมีมาตรการเพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนที่อาจได้รับความเสียหายจากการถูกล่อลวง ซึ่งในพระราชกำหนด

¹⁷ พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 3 บัญญัติว่า “พนักงานเจ้าหน้าที่ หมายความว่า ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชกำหนดนี้”

ฉบับนี้กำหนดให้ เมื่อผู้ให้กู้ยืมเงิน¹⁸ ร้องขอให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกต้นเงินคืน และผลประโยชน์ตอบแทนที่เป็นสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายให้แก่ผู้ให้กู้ยืมเงินในกรณีที่พนักงานอัยการได้ฟ้องคดีอาญาแล้ว¹⁹ โดยให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม และกรณีที่ปรากฏว่าผู้ให้กู้ยืมเงินมีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สิน ให้พนักงานเจ้าหน้าที่²⁰ ส่งเรื่องให้พนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินคดีล้มละลายต่อไป และให้คุ้มครองประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงินโดยให้พนักงานอัยการฟ้องเป็นบุคคลล้มละลาย²¹ ศาลจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งทรัพย์สินของเจ้าหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. 2483 ต่อไป โดยการดำเนินในส่วนนี้มีการดำเนินการที่คุ้มครองประโยชน์ของประชาชนอยู่แล้ว และสามารถที่จะดำเนินการได้ตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ได้อยู่แล้ว แต่ในส่วนของ

¹⁸ “ผู้ให้กู้ยืมเงิน” หมายความว่ารวมถึง บุคคลซึ่งผู้ให้กู้ยืมเงินระบุให้เป็นบุคคลที่ได้รับต้นเงินหรือผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้ให้กู้ยืมเงิน

¹⁹ พระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 9 บัญญัติว่า “เมื่อพนักงานอัยการได้ฟ้องคดีอาญาแก่ผู้ใดในความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 5 ถ้าผู้ให้กู้ยืมเงินร้องขอ ให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกต้นเงินคืนให้แก่ผู้นั้นได้และจะเรียกผลประโยชน์ตอบแทนที่เป็นสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายให้แก่ผู้นั้นด้วยก็ได้ ในการนี้ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาใช้บังคับโดยอนุโลม”

²⁰ พระราชกำหนดให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 7 คือ พนักงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการตามพระราชกำหนดนี้ ผู้ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ร่วมกันแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชกำหนดในประกาศกระทรวงการคลังและกระทรวงมหาดไทย

²¹ เพื่อเป็นการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนผู้ให้กู้ยืมเงิน พนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องผู้ให้กู้ยืมเงินที่เป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิดตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 4, 5 ให้เป็นบุคคลล้มละลายได้ หากได้ความว่า

1. เป็นผู้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว หรือมีสินทรัพย์ไม่พอชำระหนี้สินได้
2. เป็นหนี้ผู้ให้กู้ยืมเงินรายหนึ่งหรือหลายรายเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งแสนบาท
- และ
3. หนี้้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน ไม่ว่าหนี้้นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม

ความผิดมูลฐานอื่นๆ แล้วการดำเนินการในส่วนขั้นตอนที่ส่งเรื่องกลับมายังพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นเป็นผู้ดำเนินการคุ้มครองสิทธิก่อนนั้น เห็นว่ายังไม่มี ตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ที่จะเป็นผู้ดำเนินการในส่วนดังกล่าว และมาตรการที่จะนำมาใช้บังคับ เพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายที่ชัดเจนดังเช่นการดำเนินการในพระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการ ข้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ดังนั้นจึงทำให้การดำเนินการในขั้นตอนนี้ไม่สามารถที่จะดำเนินการ ได้จริง และในกรณีที่ตามพระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการข้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 นั้นก็มี มาตรการในส่วนที่จะคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนได้อยู่แล้ว การที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิ ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานตามมาตรา 49 วรรคท้าย โดยการส่งเรื่องกลับไปยังพนักงาน เจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการมาตรการในพระราชกำหนดการกักเงินที่เป็นการข้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 แล้ว ย่อมเป็นการดำเนินการที่ไม่สามารถที่จะดำเนินการคุ้มครองให้แล้วเสร็จ ในขั้นตอนเดียว จึงเป็นการดำเนินการที่ไม่มีประสิทธิภาพแต่อย่างใด

2. การบังคับคดีของเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา

การที่ผู้เสียหายในคดีอาญา หรือเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาจะมาดำเนินการบังคับคดี โดยเป็นการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายให้ได้รับการชดเชยความเสียหายที่ผู้เสียหายนั้น ได้รับอันเนื่องมาจากการกระทำความผิด เมื่อในคดีอาญานั้นศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว และสั่งให้ จำเลยคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาแก่ผู้เสียหายตามคำเรียกร้องของพนักงานอัยการ กล่าวคือ ในคดีอาญานั้นได้มีการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไปด้วย โดยกฎหมายให้ถือว่าผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษามีสิทธิที่จะดำเนินการบังคับคดี ในฐานะที่ผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาได้

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว กฎหมายให้ถือว่าผู้เสียหายในคดีอาญานั้นเป็น เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา จึงมีสิทธิในการดำเนินการบังคับคดีเอากับทรัพย์สินของลูกหนี้ ตามคำพิพากษาได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271²² และเป็นไปตาม

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271 บัญญัติว่า “ถ้าคู่ความหรือ บุคคลซึ่งเป็นฝ่ายแพ้คดี(ลูกหนี้ตามคำพิพากษา) มิได้ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ทั้งหมดหรือบางส่วน คู่ความหรือบุคคลซึ่งเป็นฝ่ายชนะ (เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา) ขอบที่จะร้อง ขอให้บังคับคดีตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ภายในสิบปีนับแต่วันมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยอาศัยและตามคำบังคับที่ออกตามคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น”

หลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งเจ้านี้ตามคำพิพากษาจะต้องไปดำเนินการเรียกร้องกันในเรื่องของการแพ่ง โดยการบังคับคดีของเจ้านี้ตามคำพิพากษานั้น สามารถที่จะบังคับคดีได้กับทรัพย์สินของลูกหนี้ เว้นแต่ทรัพย์สินที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี ซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285²³ และสิทธิเรียกร้องที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี มาตรา 286²⁴ จะเห็นได้ว่าการบังคับคดีของเจ้านี้ตามคำพิพากษานั้นจะสามารถดำเนินการบังคับคดีกับทรัพย์สินของลูกหนี้ได้กว้างกว่าทรัพย์สินที่ได้มีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เพราะการดำเนินกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติดังกล่าวสามารถยึดหรืออายัดได้เฉพาะทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิด²⁵ เท่านั้น

ดังนั้นทรัพย์สินที่ได้ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 นั้นเจ้านี้ตามคำพิพากษาสมาชิกที่จะดำเนินการบังคับคดีได้เช่นกัน การที่จะมาบังคับคดีเอาทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนี้เจ้านี้ตามคำพิพากษาดังกล่าวเข้ามาในคดีก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยใช้วิธีการยื่นคำร้องเข้ามาเป็นผู้ร้องขอที่ขอให้คุ้มครองตามสิทธิที่มีอยู่ตามมาตรา 57(1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง หากเจ้านี้ตามคำพิพากษามาดำเนินการบังคับคดีตามคำพิพากษาได้กระทำในภายหลังที่ศาลได้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้วย่อมไม่มีตัวทรัพย์สินที่สามารถให้เจ้านี้ตามคำพิพากษามาดำเนินการบังคับคดีได้ เช่น กรณีคดีข้อโกงประชาชนอันเป็นความผิดมูลฐานตามมาตรา 3(3) แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 การดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นสามารถดำเนินการไปได้โดยไม่ต้องรอคดีอาญา โดยสามารถที่จะดำเนินการไปได้โดยลำพัง และในขณะนั้นคดีอาญาความผิดฐานข้อโกงประชาชนก็ดำเนินการโดยอยู่ในระหว่างการพิจารณาในชั้นศาล ศาลได้มีคำพิพากษาลงโทษจำเลยในความผิดฐานข้อโกงประชาชน และสั่งให้จำเลยต้องคืนหรือชดเชยราคาทรัพย์สินแก่ผู้เสียหาย ในกรณีนี้กฎหมายให้ถือว่าผู้เสียหายเป็นเจ้านี้ตามคำพิพากษาสมาชิกใช้สิทธิเรียกร้องเพื่อบังคับคดีเอาทรัพย์สินนั้นได้ ดังนั้นทรัพย์สินที่อยู่ในการดำเนินการกับ

²³ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 285

²⁴ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 286

²⁵ โปรดดูพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 3

ทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ก็เป็นทรัพย์สินที่อยู่ในข่ายที่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษานั้นสามารถดำเนินการบังคับคดีได้

4.3 ศึกษาเปรียบเทียบการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

การกระทำความผิดในคดีอาญาบางครั้งจะก่อให้เกิดความสูญเสียต่อทรัพย์สินหรือต่อตัวผู้เสียหาย เช่น ทำให้ถึงตายหรือบาดเจ็บ ความเสียหายที่เกิดแก่ทรัพย์สินหรือต่อชีวิตร่างกาย มาตรฐานสากลจึงมีกระบวนการที่เชื่อต่อการที่ผู้เสียหายจะได้รับการชดใช้เยียวยาความเสียหายที่รวดเร็ว เป็นธรรม ประหยัด และเข้าถึงได้ง่าย ปรากฏอยู่ใน Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power Article 5²⁶ ซึ่งเป็นมาตรฐานสากลในเรื่องที่รัฐต้องจัดให้มีกระบวนการที่เชื่อต่อการที่ผู้เสียหายจะได้รับการชดใช้เยียวยาความเสียหาย สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ไม่มีบทบัญญัติถึงการจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายหรือการชดใช้ความเสียหายที่ผู้เสียหายจะได้รับอย่างชัดเจน นอกจากการที่ผู้เสียหายต้องดำเนินการฟ้องร้องคดีด้วยตนเองในทางแพ่ง ซึ่งเป็นลักษณะการเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดจากผู้กระทำละเมิด²⁷ เช่นค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่ทำให้เสียหายแก่ร่างกาย อนามัย หรือเสรีภาพ ค่าเสียหายหรือค่าใช้จ่ายในกรณีที่ทำให้เสียหายแก่ร่างกายหรืออนามัย เป็นต้น

การฟ้องเรียกร้องในทางแพ่งนั้น ส่วนใหญ่มุ่งประสงค์ที่จะกอบกู้สถานะเดิมของผู้เสียหายให้กลับคืนสู่สภาพเดิมที่เป็นอยู่ หรือมีอยู่ก่อนเกิดการกระทำความผิด และผู้เสียหายก็จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง แต่ถ้าเป็นการฟ้องคดีอาญาเพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษนั้นเป็นเรื่องของพนักงานอัยการโดยตรง โดยหลักแล้วการฟ้องทางแพ่งเป็นเรื่องนอกอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการ แต่อย่างไร

²⁶ Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power Article 5 บัญญัติว่า “องค์กรศาลและองค์กรของฝ่ายบริหารจะต้องจัดวางมาตรการที่จำเป็นเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายสามารถได้รับการชดใช้เยียวยา โดยผ่านวิธีพิจารณาที่รวดเร็ว เป็นธรรม ประหยัด และเข้าถึงกระบวนการนั้นได้ง่าย ผู้เสียหายยังพึงได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกร้อง การชดใช้เยียวยาผ่านองค์กรดังกล่าวด้วย”

²⁷ โปรดดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438-448

ก็ดีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43²⁸ ได้กำหนดให้พนักงานอัยการฟ้องเรียกครองในทางแพ่งแทนผู้ที่ได้รับความเสียหายในคดีบางประเภทอันเป็นความผิดบางลักษณะ²⁹ เพื่อให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไปพร้อมกับ การดำเนินคดีอาญา ทั้งในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง³⁰

4.3.1 หลักการทั่วไปและเจตนารมณ์ของการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

“คดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา” คือ คดีแพ่งที่มีมูลกรณีเดียวกันกับคดีอาญา ส่วน “การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา” นั้นหมายความว่า การยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายราคาทรัพย์สินในขณะที่ฟ้องคดีอาญาต่อศาลในการฟ้องคดีเดียวกันนั้น คือการที่กฎหมายอนุญาตให้มาฟ้องรวมกัน แต่ก็ได้ทำให้สภาพของคดีแพ่งกลายเป็นคดีอาญาไปได้ กฎหมายเพียงให้อามาฟ้องรวมกันที่เดียวกันเพื่อความสะดวก แต่มิได้ทำให้สภาพของคดีนั้นกลายเป็นสภาพจากคดีแพ่งกลายเป็นคดีอาญาไป เพราะฉะนั้นหน้าที่ของคู่ความในคดีอาญา แม้จะเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาด้วยก็ต้องไปดำเนินการตามกระบวนการทางแพ่ง

ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายถูกจำกัดให้ทำได้เฉพาะในคดีที่เป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เพียง 9 ฐานความผิด คือ ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชกทรัพย์ ช้อโกง ยักยอก และรับของโจร และค่าสินไหมทดแทนที่เรียกได้ก็มีเพียงการขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 บัญญัติว่า “คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ช้อโกง ยักยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย”

²⁹ คณิ่ง ภาไชย, “กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543) น. 159.

³⁰ สำนักวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, “การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา,” พิมพ์ครั้งที่ 1, ข้อพิจารณาประกอบพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ 2549) น. 1.

ที่ถูกประทุษร้ายเท่านั้น³¹ ซึ่งมาตรา 43 นี้เป็นบทบัญญัติที่ให้พนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องเรียกค่าเสียหายแทนผู้เสียหายได้ ถ้าเป็นความผิดอาญาฐานอื่นนอกจากความผิด 9 ฐานนี้ แม้ว่าจะเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา พนักงานอัยการก็ดำเนินคดีแทนผู้เสียหายไม่ได้ ผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายอย่างอื่น เช่น ได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ กรณีเหล่านี้ก็ไม่อาจเรียกกรังค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาที่รัฐหรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ หากผู้เสียหายประสงค์จะเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลยต้องไปดำเนินคดีส่วนตัวด้วยตนเอง และต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายต่างๆ เหมือนคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งก่อให้เกิดภาระและความยุ่งยากแก่ผู้เสียหาย และได้รับความเดือดร้อนโดยไม่เป็นธรรม จึงสมควรกำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีต่างหาก รวมทั้งยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาดังกล่าวให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้การวินิจฉัยคดีสำนวนแพ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมแก่ผู้เสียหายยิ่งขึ้น³²

ปัจจุบันพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 ได้เพิ่มหลักการใหม่โดยกำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายทั้งปวงนอกเหนือจากที่พนักงานอัยการเรียกให้ตามมาตรา 43 เข้าไปในคดีที่รัฐหรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้โดยใช้วิธีพิจารณาที่ไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมและไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินคดีอาญา เพื่อให้ผู้เสียหายที่เป็นเหยื่ออาชญากรรมได้รับการเยียวยาความเสียหายโดยสะดวกและรวดเร็วกว่าเดิม ทั้งนี้ยังส่งผลให้คดีต่างๆ ที่เกิดจากมูลกรณีเดียวกันได้รับการวินิจฉัยชี้ขาดไปในคราวเดียว โดยไม่ต้องไปฟ้องร้องกันใหม่ อันเป็นการลดภาระของคู่ความและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานคดีของศาล รวมทั้งช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพให้แก่ระบบการอำนวยความยุติธรรมทางอาญาได้ดียิ่งขึ้น³³ โดยได้เพิ่มหลักการใหม่ในมาตรา 44/1³⁴ เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ต้องการให้ผู้เสียหาย

³¹ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

³² เหตุผลในการขอแก้ไขการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548

³³ สำนักวิชาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม, อ้างในเชิงอรรถที่ 31, น. 2.

³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับ

ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้รับคดีใช้ค่าสินไหมทดแทนได้อย่างครบถ้วน ไม่เฉพาะแต่การได้รับทรัพย์สินที่ถูกประทุษร้ายคืนหรือใช้ราคาเท่านั้น โดยผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องขอค่าสินไหมทดแทนเข้าไปในคดีอาญาเพื่อให้ศาลพิจารณาไปพร้อมกับคดีอาญา คำร้องนี้ไม่เหมือนกับคำฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง เพราะมีแต่เพียงรายละเอียดของความเสียหายและคำขอค่าสินไหมทดแทน ไม่อาจเพิ่มข้อหาอื่นนอกเหนือคำฟ้องของพนักงานอัยการโจทก์ได้ โดยสภาพที่แท้จริงจึงมิใช่คำฟ้อง แต่เหตุที่กฎหมายให้ถือว่าคำร้องที่ยื่นนั้นเป็นคำฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็เพื่อมิให้ผู้เสียหายนำเอาค่าสินไหมทดแทนจำนวนเดียวกันไปฟ้องร้องเป็นคดีอื่นอีกเท่านั้น คำร้องตามมาตรา 43 นี้จึงมีสถานะเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของคำฟ้องคดีอาญา ลักษณะของวิธีพิจารณาคำร้องที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่ว่าจะเป็นการแจ้งให้จำเลยทราบถึงคำร้องของผู้เสียหาย การยื่นคำให้การหรือการสืบพยาน จึงมีลักษณะคล้ายกับวิธีพิจารณาคดีอาญาเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินคดีอาญา ดังนั้น การจะนำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับจึงต้องไม่ขัดต่อเจตนารมณ์และบทบัญญัติของกฎหมายที่ได้กำหนดไว้เป็นพิเศษเหล่านี้

ความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้องตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะโจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่าคำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีคำขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความในมาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้”

มาตรานี้เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มขึ้นใหม่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยมีหลักการสำคัญ คือ การกำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อขอให้ศาลบังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนส่วนที่นอกเหนือจากที่พนักงานอัยการร้องขอตามมาตรา 43 ได้ โดยไม่ต้องไปดำเนินคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนเหล่านั้นเป็นอีกคดีหนึ่ง ผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งที่จะมีสิทธิยื่นคำร้องตามมาตรา 43 ต้องปรากฏว่าความเสียหายทางแพ่งนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือมีมูลเหตุมาจากการกระทำความผิดอาญา

การจะพิจารณาว่าคดีใดจะเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ จะต้องปรากฏว่าความรับผิดในทางแพ่งเกิดขึ้นจากผลของการกระทำความผิดอาญาโดยตรง ถ้าคดีแพ่งนั้นไม่ถือว่าเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เช่น คดีแพ่งที่โจทก์ซึ่งเป็นผู้ทรงเช็คฟ้องจำเลยผู้ออกเช็ครับผิดใช้เงินตามเช็ค ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในข้อหาว่าจำเลยออกเช็คโดยเจตนาที่จะไม่ให้การใช้เงินตามเช็คอันเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค ผู้ทรงเช็คแม้จะได้รับความเสียหายในทางแพ่งก็ไม่มีสิทธิยื่นคำร้องตามมาตรา 43

คำว่า “ผู้เสียหาย” ตามมาตรานี้มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “ผู้เสียหาย” ในมาตรา 2 (4) แห่งประมวลวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งรวมถึงผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายตามมาตรา 4, 5, 6 ด้วย ดังนั้น ความผิดต่อรัฐบางอย่างหากทำให้เอกชนผู้ใดได้รับความเสียหายโดยตรงแล้ว เอกชนผู้นั้นอาจเป็นผู้เสียหายและมีสิทธิยื่นคำร้องตามมาตรา 43 ได้ เช่น ความผิดฐานแจ้งความเท็จตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137 หรือความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ซึ่งหากการกระทำผิดนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่เอกชนผู้หนึ่งผู้ใดโดยตรง บุคคลนั้นย่อมอยู่ในฐานะผู้เสียหายที่มีอำนาจฟ้องคดีอาญา และเมื่อพนักงานอัยการโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญา บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ การยื่นคำร้องเข้าไปในคดีอาญา คดีอาญานั้นต้องเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายที่มีสิทธิยื่นคำร้องต้องเป็นผู้เสียหายที่ปรากฏอยู่ในคำฟ้องของโจทก์เท่านั้น ส่วนคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง ผู้เสียหายรายอื่นไม่อาจยื่นคำร้องขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเข้าไปในคดีอาญาดังกล่าวได้แม้มูลกรณีที่ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นมูลกรณีเดียวกัน

การยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 ก็เพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนในทางแพ่งเท่านั้น แตกต่างจากการเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญาตามมาตรา 30 เพราะการเข้าร่วมเป็นโจทก์ในคดีอาญาผู้เสียหายที่เป็นโจทก์ร่วมสามารถนำพยานหลักฐานเข้าสืบในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ

การกระทำความผิดของจำเลยได้ แต่การยื่นคำร้องตามมาตรา 30 เป็นการเข้ามาเพื่อดำเนินคดีในส่วนแพ่งเท่านั้นซึ่งผู้เสียหายจะมีสิทธิสืบพยานหลักฐานได้เฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนว่ามีเพียงใด จะนำพยานหลักฐานเข้าสืบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลยไม่ได้ ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้เสียหายว่าต้องการจะเข้ามาในคดีเพื่อช่วยในการพิสูจน์ความผิดหรือเพียงแต่ต้องการค่าสินไหมทดแทน เพราะหากเป็นกรณีหลังผู้เสียหายก็ไม่จำเป็นต้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดีส่วนอาญาหรือถ้าต้องการทั้ง 2 อย่างก็อาจยื่นคำร้องขอเป็นโจทก์ร่วมตามมาตรา 30 และขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 30 ในคำร้องฉบับเดียวกันก็ได้

ผู้เสียหายที่จะมีสิทธิยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมในคดีอาญาจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยทำนองเดียวกับผู้เสียหายที่มีสิทธิฟ้องคดีอาญา แต่เมื่อการยื่นคำร้องตามมาตรา 30 เป็นการเรียกร้องสิทธิในทางแพ่งโดยไม่ได้ขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ในคดีอาญา แม้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจะมีผู้เสียหายโดยนิตินัย บุคคลเหล่านี้ก็น่าจะมีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 30 ได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนศาลต้องดูว่าฝ่ายใดก่อให้เกิดความเสียหายยิ่งหย่อนกว่ากัน และลดความรับผิดชอบของจำเลยลงตามส่วนแห่งความรับผิดชอบของผู้เสียหายหรือถ้าทั้ง 2 ฝ่าย มีส่วนผิดไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันศาลอาจไม่สั่งให้จำเลยใช้ค่าสินไหมทดแทนเลยก็ได้

ผู้เสียหายที่จะยื่นคำร้องตามมาตรา 30 จะต้องมีความเสียหายเรียกค่าสินไหมทดแทนจากจำเลย และสิทธิเรียกร้องดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน ซึ่งมีข้อสังเกตว่า ถึงแม้กฎหมายจะใช้คำว่า “เพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ” ก็ได้หมายความว่า การที่จะมีสิทธิยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 30 ผู้เสียหายจะต้องถึงแก่ความตายหรือได้รับบาดเจ็บต่อเนื้อตัวร่างกาย หรือต้องถูกกระทำความผิดทางจิตใจอันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ 10 (ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย) เท่านั้น เพราะหากแปลกฎหมายไปอย่างนั้นแล้ว ในกรณีความผิดฐานพยายามฆ่าซึ่งผู้เสียหายไม่ถึงแก่ความตายหรือได้รับบาดเจ็บ หรือความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราซึ่งผู้เสียหายไม่ได้รับอันตรายแก่กาย ผู้เสียหายเหล่านั้นจะไม่สามารถได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 30 การแปลความเช่นนี้ย่อมไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งจะให้สิทธิแก่ผู้เสียหายในความผิดฐานอื่นๆ นอกจากที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 สามารถเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนความเสียหายทั้งปวงที่เกิดขึ้นแก่ตนได้ทุกกรณีโดยไม่ต้องไปฟ้อง

เป็นคดีแพ่งต่างหาก ดังนั้น ข้อความที่ว่า “เพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ” จึงน่าจะมีความหมายเพียงว่า ผู้เสียหายถูกประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจเท่านั้น ไม่ใช่ถึงกับต้องเสียชีวิตหรือได้รับอันตรายต่อร่างกาย หรือจิตใจอย่างแท้จริง และการกระทำของจำเลยอาจเป็นความผิดฐานอื่นที่มีใช้ความผิดในลักษณะ 10 ตามประมวลกฎหมายอาญา ก็ได้ ขอเพียงการกระทำของจำเลยเป็นการประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย หรือจิตใจของผู้เสียหาย ก็พอแล้ว ดังนั้น ตามตัวอย่างข้างต้น ผู้เสียหายในความผิดฐานพยายามฆ่า หรือฐานข่มขืนกระทำชำเรา แม้จะไม่ใช่เป็นอันตรายถึงตาย หรือได้รับบาดเจ็บก็ย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องตามมาตรา 420 เพราะการกระทำของจำเลยเป็นการประทุษร้ายต่อชีวิตหรือร่างกายของผู้เสียหาย ในเรื่องของเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียงและสิทธิในทางทรัพย์สินก็เช่นกัน เมื่อสิ่งที่กฎหมายคุ้มครองเหล่านั้นถูกประทุษร้าย ผู้เสียหายก็ย่อมมีสิทธิยื่นคำร้องตามมาตรา 420 ในทำนองเดียวกัน

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าการประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย จิตใจ เสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือสิทธิในทางทรัพย์สินดังกล่าวข้างต้น จะต้องก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน จากจำเลยตามหลักกฎหมายแพ่งในเรื่องละเมิด กล่าวคือ การประทุษร้ายนั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 ให้ความคุ้มครอง คือ ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของผู้เสียหายอันทำให้ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนได้ คำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องตามมาตรา 420 มีความหมายตรงกับคำว่า “ค่าสินไหมทดแทน” ที่ผู้ทำละเมิดจะต้องชดใช้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 438 หรือตามมาตรา 215 ซึ่งมีได้จำกัดว่าจะต้องเป็นค่าเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้น หากแต่รวมถึงหนี้ที่เป็นการกระทำเพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่สถานะเดิม เพราะกฎหมายประสงค์จะให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาทางแพ่งให้เสร็จสิ้นไปในคราวเดียวกับคดีอาญา

กล่าวโดยสรุปว่า ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้ทุกประเภท ยกเว้นการขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินที่พนักงานอัยการมีคำขอเรียกไปแล้วตามมาตรา 43 เพราะจะเป็นการซ้ำซ้อนกัน คณะกรรมการสิทธิการของสภาผู้แทนราษฎร เห็นว่า เจตนารมณ์ของกฎหมายเรื่องการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่กำหนดให้รัฐ (โดยพนักงานอัยการโจทก์) และผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีส่วนแพ่งรวมไปกับคดีอาญาและให้ศาลที่พิจารณาคดีอาญาพิพากษาคดีแพ่งไปในคราวเดียวกันก็เพื่อ

คุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมให้ได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนโดยสะดวกและรวดเร็ว

ในกรณีที่ศาลสั่งให้คืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาแก่ผู้เสียหายตามคำเรียกร้องของพนักงานอัยการ กฎหมายให้ถือว่าผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าของตามคำพิพากษา ย่อมก่อให้เกิดสิทธิแก่ผู้เสียหายที่จะบังคับคดี ทำการยึดทรัพย์ของจำเลยเพื่อขายทอดตลาดเอาเงินมาชำระตามคำพิพากษาได้ การที่กฎหมายต้องบัญญัติเช่นนี้ ก็เพราะว่าในคดีที่พนักงานอัยการฟ้องเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายนั้น ผู้เสียหายมิได้เป็นโจทก์ในคดีนั้นด้วย ตามปกติแล้วก็จะถือว่าเป็นเจ้าของตามคำพิพากษาได้ ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ก็จะเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นโดยที่ศาลสั่งว่าให้จำเลยคืนทรัพย์สินหรือใช้ราคาทรัพย์สินแก่ผู้เสียหายแล้ว ผู้เสียหายก็ยังไม่มีอำนาจอะไรที่จะยื่นมือเข้าบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาได้ ตามมาตรา 50³⁵

การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จะฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญาหรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ ส่วนในการพิจารณาคดีแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง³⁶

4.3.2 บุคคลที่มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา

การเป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ในกรณีนี้เป็นการฟ้องร้องทางแพ่งที่เกี่ยวข้องมาจากคดีอาญา กล่าวคือในกรณีที่คดีอาญาเกิดขึ้น ได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องในทางแพ่ง คือคดีแพ่งที่มีมูลมาจากการกระทำความผิดอาญา ซึ่งโดยปกติเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบในทางแพ่งและทางอาญา โดยอาศัยกฎหมายเกณฑ์ความรับผิดชอบในสาระสำคัญเป็นทำนองเดียวกัน³⁷

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 50 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ศาลสั่งให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายตามมาตรา 43 มาตรา 44 หรือมาตรา 44/1 ให้ถือว่าผู้เสียหายนั้นเป็นเจ้าของตามคำพิพากษา”

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 บัญญัติว่า “การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญาหรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ การพิจารณาคดีแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

³⁷ คณิ่ง ฤาไชย, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, น. 125-126.

1. ผู้เสียหาย

ผู้เสียหาย คือ ผู้ที่ได้รับความเสียหาย เนื่องจากเป็นเจ้าของทรัพย์สินที่ถูกประทุษร้ายและได้รับความเสียหาย ซึ่งจะต้องมีค่าทดแทนโดยตรง และรวมตลอดถึงผู้มีอำนาจจัดการแทนผู้เสียหายดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 จึงเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาได้ โดยที่การพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 40 และคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 ดังนั้นผู้มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงต้องเป็นผู้ที่ถูกโต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของตนตามกฎหมายแพ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 55 อาจเรียกสั้นๆ ว่า เป็นผู้ได้รับความเสียหายทางแพ่ง³⁸ รวมไปถึงผู้สืบสิทธิของบุคคลนั้น เช่นทายาทหรือผู้จัดการมรดก เป็นต้น จึงมีความหมายกว้างกว่าผู้เสียหายในคดีอาญา³⁹ แต่หากเป็นกรณีที่ความผิดฐานนั้น รัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหาย เช่น พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้นก็ไม่ใช่ผู้เสียหายในคดีอาญาที่จะสามารถดำเนินการฟ้องร้องคดีได้ เช่น คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยขอใหลงโทษตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นความผิดที่รัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหาย โจทก์ในคดีจึงไม่ใช่ผู้เสียหายหรือคู่ความในคดีอาญาดังกล่าว ผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่งส่วนมากจะเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) แต่ก็อาจมีผู้เสียหายในคดีอาญาที่มีไม่ใช่เป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายทางแพ่ง เช่น ผู้ครอบครองดูแลทรัพย์สินผู้อื่นที่ถูกยกออกไป เป็นผู้เสียหายในความผิดฐานยกยอกทรัพย์ แต่น่าจะไม่ใช่ผู้ได้รับความเสียหายทางแพ่งที่จะฟ้องเรียกทรัพย์สินคืน หรือให้ใช้ราคาทรัพย์สิน เพราะตนไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ ไม่มีอำนาจติดตามเอาคืนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336

กรณีที่ผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วยตนเอง กรณีนี้ผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์มีสิทธิที่จะมีสิทธิฟ้องร้องบังคับตามสิทธิของตนได้ทุกกรณี เช่นเดียวกับคดีแพ่งธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นการฟ้องร้องเรียกค่ารักษาพยาบาล หรือให้จำเลยคืนหรือชดเชยราคาทรัพย์สินที่สูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิด⁴⁰ เช่น ผู้เสียหายถูกทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้ผู้เสียหาย

³⁸ มนุ รัตนสิน, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 9, น. 83.

³⁹ คณิง ภาไชย, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 29, น. 158.

⁴⁰ คณิง ภาไชย, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 29, น. 160.

ต้องเสียค่ารักษาพยาบาลและขาดประโยชน์ในอาชีพ⁴¹ เป็นต้น การที่ผู้เสียหายฟ้องคดีด้วยตนเอง นั้น ผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์จะต้องเสียค่าธรรมเนียม ซึ่งคิดจากทุนทรัพย์ในคดีแพ่ง ตลอดจน ค่าธรรมเนียมอื่นๆ เช่น ค่าคำร้อง ค่าขอ ค่าส่งประเด็นต่างๆ ที่ถือตามคดีแพ่ง⁴²

2. พนักงานอัยการ

พนักงานอัยการมีอำนาจฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแทนผู้เสียหายได้ บางชนิดเท่านั้น คือ คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ช้อโกง ยักยอก หรือรับของโจร⁴³ คดีอาญาข้อหาอื่นนอกจากนี้ พนักงานอัยการจะมีคำขอส่วนแพ่งแทนผู้เสียหาย ไม่ได้ กรณีความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์ ถือว่าเป็นคดียักยอกทรัพย์ที่พนักงาน อัยการมีสิทธิขอให้คืนหรือใช้ราคาแทนผู้เสียหายได้ด้วย

คำขอส่วนแพ่งที่พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกแทนผู้เสียหายได้จะต้องปรากฏว่า คดีที่พนักงานอัยการจะฟ้องคดีแพ่งแทนผู้เสียหายได้ จะต้องเป็นคดีที่ผู้เสียหายมีสิทธิ ที่จะเรียกร้องทรัพย์สิน หรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดนั้น ถ้าผู้เสียหาย ไม่มีสิทธิดังกล่าวนี้แล้ว อัยการย่อมไม่มีสิทธิฟ้องคดีแพ่งแทนผู้เสียหายด้วย จำกัดเฉพาะการเรียก ทรัพย์สินคืนหรือเรียกราคาทรัพย์สินเท่านั้น ทั้งนี้เป็นข้อสังเกตว่า สิทธิที่เรียกค่าทดแทน ที่ผู้เสียหายจะได้รับนั้น อัยการไม่มีอำนาจฟ้องเรียกแทนผู้เสียหาย⁴⁴

4.3.3 การดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน

การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กฎหมายบัญญัติให้เป็นสิทธิแก่ผู้ฟ้อง จะเลือกฟ้องต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญา หรือต่อศาลที่มีอำนาจชำระคดีแพ่งก็ได้ คำว่า “ต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญา” เห็นได้ว่าต้องได้มีการฟ้องคดีอาญาไว้ด้วย จึงจะฟ้องคดีแพ่ง ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาต่อศาลซึ่งพิจารณาคดีอาญานั้นได้ ตามปกติก็มักจะฟ้องรวมเข้าไป

⁴¹ สัณญา ธรรมศักดิ์, “คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1 ถึงภาค 3 มาตรา 1-171,” พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ : กรู๊สสยามการพิมพ์, 2530) น. 562.

⁴² อัญชลี สอนสุภาพ, “การทดแทนค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่อ อาชญากรรมโดยรัฐ,” บทบัณฑิตย, เล่ม 52 ตอน 1 (มีนาคม 2539), น. 212.

⁴³ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

⁴⁴ วิชาญ จำปีศรี, “คำบรรยายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” น. 62.

ในคดีอาญา หรืออาจขอเพิ่มเติมฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเข้าไปในคดีส่วนอาญาที่ได้ฟ้องไว้แล้วก็ได้⁴⁵

การเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืนนั้นพนักงานอัยการจะขอรวมไปกับคดีอาญา หรือจะยื่นคำร้องในระยะเวลาใดระหว่างที่คดีอาญากำลังพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้นก็ได้ คำพิพากษาในส่วนเรียกทรัพย์สินหรือราคา ให้รวมเป็นส่วนหนึ่งในคำพิพากษาคดีอาญา⁴⁶ มาตรา 46 กำหนดว่าในการพิจารณาคดีส่วนแพ่ง ศาลต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา⁴⁷ คู่ความจะขอสืบพยานเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย ทั้งนี้ไม่ว่าจะรวมฟ้องคดีแพ่งไปกับคดีอาญา หรือแยกฟ้องเป็นคนละคดีหรือคนละศาลก็ตาม โดยได้มีการให้เหตุผลว่า เพราะคดีแพ่งมีมูลหรือสืบเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญา และคดีอาญาจำเลยมีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่มากกว่าคดีแพ่ง ข้อเท็จจริงที่ศาลส่วนคดีอาญาชี้ขาดจึงน่าเชื่อถือ สมควรที่ศาลแพ่งต้องยึดถือข้อเท็จจริงข้อเท็จจริงเป็นแนวทางเดียวกัน นอกจากนี้ตามมาตรา 47 ยังได้จำกัดขอบเขตเอาไว้ว่า คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาได้กระทำความผิดหรือไม่⁴⁸ ซึ่งถ้าหากฟ้องคดี

⁴⁵ สมชัย ทีฆาอุตมกร, “ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา,” (กรุงเทพมหานคร : พลสยามพริ้นติ้ง, 2547) น. 259-260.

⁴⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44 บัญญัติว่า “การเรียกทรัพย์สินหรือราคาคืนตามมาตรา 40 พนักงานอัยการจะขอรวมไปกับคดีอาญาหรือจะยื่นคำร้องในระยะเวลาใดระหว่างที่คดีอาญากำลังพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้นก็ได้

คำพิพากษาในส่วนเรียกทรัพย์สินหรือราคา ให้รวมเป็นส่วนหนึ่งแห่งคำพิพากษาในคดีอาญา”

⁴⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 บัญญัติว่า “ในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

⁴⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 บัญญัติว่า “คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่

ราคาทรัพย์สินที่สั่งให้จำเลยใช้แก่ผู้เสียหาย ให้ศาลกำหนดตามราคาอันแท้จริง ส่วนจำนวนเงินค่าสินไหมทดแทนอย่างอื่นที่ผู้เสียหายจะได้รับนั้น ให้ศาลกำหนดให้ตามความเสียหายแต่ต้องไม่เกินค่าขอ”

แพ่งเป็นคดีต่างหากจากคดีอาญา ศาลก็จะรอคำพิพากษาส่วนแพ่งนี้ไว้ก่อนเพื่อคอยคำพิพากษาส่วนคดีอาญาจนกว่าจะพิพากษา⁴⁹

การพิจารณาว่าคดีแพ่งใดนั้นเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาหรือไม่ จะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงในคดีแพ่งว่า เป็นการกระทำที่เป็นองค์ประกอบความผิดในคดีอาญาหรือไม่ด้วย เช่น ศาลพิพากษาจำเลยกระทำความผิดฐานยักยอกทรัพย์ ในส่วนคดีแพ่งโจทก์ฟ้องขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์ที่เช่าซื้อโดยอาศัยสัญญาเช่า อันเป็นสิทธิเรียกร้องที่ไม่ต้องอาศัยมูลความผิดฐานยักยอก จึงไม่ใช่คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

คดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง จะนำข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาดังกล่าวมาผูกพันคู่ความในคดีแพ่งให้ศาลจำต้องถือตามนั้น จะต้องปรากฏว่าคู่ความในคดีส่วนแพ่งเป็นคู่ความเดียวกับคู่ความในคดีส่วนอาญา กล่าวคือ คู่ความในคดีแพ่งต้องเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องด้วย หากบุคคลนั้นมีผู้ใช้ผู้เสียหายในคดีอาญาแล้วก็ไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 46 ที่บังคับให้ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา⁵⁰

4.3.4 วิเคราะห์ปัญหาการนำเอาการดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้กับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

เนื่องจากการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้น มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วย กล่าวคือ สิทธิเรียกร้องให้ชดเชยความเสียหายนั้นเป็นสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งที่มีมูลกรณีเดียวกันกับคดีอาญาซึ่งคือความผิดมูลฐานนั่นเอง แต่โดยแท้จริงแล้ว การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คือ การยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหาย ราคาทรัพย์สินในขณะที่ฟ้องคดีอาญาต่อศาลในการฟ้องคดีเดียวกันนั้น เป็นการที่กฎหมายอนุญาตให้มาฟ้องรวมกัน แต่ก็มิได้ทำให้สภาพของคดีแพ่งกลายเป็นคดีอาญาไปได้กฎหมายเพียงให้เอามาฟ้องรวมกันที่เดียวกันเพื่อความสะดวกเท่านั้น

หากจะนำเอาการดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้กับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานแล้ว เห็นว่าคงต้องพิจารณา

⁴⁹ วรรณชัย บุญบำรุง, “หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1,” พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน 2549) น. 177-178.

⁵⁰ สมชัย ชีษิตาบุตร, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 45, น. 294.

ถึงหลักเกณฑ์ในการเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วยว่า การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นมีลักษณะและหลักเกณฑ์เป็นเช่นเดียวกันกับดำเนินการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ และหากนำมาใช้แล้วจะก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร

1. ลักษณะของการดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

การจะนำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไปใช้บังคับแก่คดีแพ่งใด จะต้องพิจารณาว่าคดีแพ่งนั้นเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ หากมิใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็จะนำบทบัญญัติว่าด้วยการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาไปใช้บังคับแก่คดีแพ่งดังกล่าวไม่ได้เลย⁵¹ ซึ่งคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหมายความว่า มูลความรับผิดหรือสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งเกิดจากผลของการกระทำความผิดในทางอาญา หรือสิทธิเรียกร้องในทางแพ่งต้องอาศัยการกระทำอันเป็นองค์ประกอบความผิดในคดีอาญาจึงจะถือว่าคดีแพ่งนั้นเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา และต้องปรากฏว่าความรับผิดในทางแพ่งเกิดขึ้นจากผลของการกระทำความผิดอาญาโดยตรง

การนำคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้กับการดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้น คงต้องพิจารณาลงไปในลักษณะของคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา และการดำเนินการกับทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดว่ามีลักษณะที่เหมือนและต่างกันอย่างไร โดยที่เห็นได้ชัด คือ ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่งของการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา เนื่องจากการพิสูจน์ความจริงในคดีอาญาต้องพิสูจน์จนสิ้นสงสัย⁵² เพราะหลักการดำเนินคดีอาญา คือ “หลักการตรวจสอบ” และโดยที่ตามระบบกฎหมายของไทยเรากฎหมายให้อำนาจผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาได้ด้วย การที่กฎหมายบัญญัติว่าในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาให้ศาลต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาจึงเป็นเหตุผลของเรื่องที่เราเข้าใจได้ในตัวเอง และคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงว่าจำเลยจะต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ก็เพราะ

⁵¹ สมชัย ฑีฆาอุตุมกร, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 45, น. 254.

⁵² โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227

หลักในการดำเนินคดีแพ่ง คือ หลักการตกลง ในคดีแพ่งนั้นการตรวจสอบความจริงก็ด้วยการฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติก็ดี จึงเป็นเรื่องของการพิจารณาเพียงว่า พยานหลักฐานของฝ่ายใดมีน้ำหนักมากน้อยกว่ากันเท่านั้น⁵³

แต่ในการดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 สามารถที่จะดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินไปได้โดยไม่ผูกติดกับคดีอาญาอันเป็นความผิดมูลฐานแต่อย่างใด ไม่จำเป็นต้องรอคดีอาญาว่าศาลจะตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ เพราะการดำเนินการกับทรัพย์สินนี้มุ่งเน้นไปที่ตัวทรัพย์สิน จึงสามารถดำเนินการโดยไม่อาศัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา กล่าวได้ว่าแม้สิทธิเรียกร้องในทางแพ่งของการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นจะเกิดมาจากมูลกรณีเดียวกับความผิดอาญาก็ตาม แต่ในการพิจารณาการดำเนินการกับทรัพย์สินในความผิดมูลฐานนั้นมิได้อาศัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาในการนำมาพิจารณาในเรื่องของคดีแพ่งนั้น ดังนั้นการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานจึงมิได้มีลักษณะเป็นเช่นเดียวกับคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

2. ฐานความผิดที่สามารถดำเนินการได้

การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องพนักงานอัยการมีอำนาจเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่สูงสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดใน 9 ฐานความผิดเท่านั้น ส่วนผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยอีกด้วย แต่ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องได้ในทุกกรณีและทุกฐานความผิดโดยเต็มที่

ในการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาเป็นการเพื่อให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนไปพร้อมกับการดำเนินคดีอาญาทั้งในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และคดีอาญาที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง โดยในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายถูกจำกัดให้ทำได้เฉพาะในคดีที่เป็นความผิดเกี่ยวกับ

⁵³ คณิต ณ นคร, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 1, น. 47-48.

ทรัพย์เพียง 9 ฐานความผิด⁵⁴ และค่าสินไหมทดแทนที่เรียกได้ก็มีเพียงการขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์ที่ถูกประทุษร้ายเท่านั้น

หากนำการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้นมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน ซึ่งตามมาตรา 43 นั้นพนักงานอัยการสามารถที่จะเรียกร้องแทนผู้เสียหายได้เฉพาะเพียง 9 ฐาน และมาตรา 44/1 ยังให้ผู้เสียหายนั้นยื่นคำร้องเข้ามาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนนอกจากที่พนักงานอัยการเรียกได้ตามมาตรา 43 แล้ว คือผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพ ในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยได้อีกด้วย โดยการที่ผู้เสียหายมีสิทธิที่ยื่นคำร้องดังกล่าวข้างต้นนั้น ต้องเป็นคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องด้วย ซึ่งไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม กล่าวโดยสรุปว่า ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้ทุกประเภท ยกเว้นการขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์ที่พนักงานอัยการมีคำขอเรียกให้แล้วตามมาตรา 43

ส่วนในการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้น จะสามารถดำเนินการได้เฉพาะใน 8 มูลฐานเท่านั้น และไม่ใช่ในทุกมูลฐานที่จะสามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิได้ เพราะบางมูลฐานก็เป็นความผิดที่ไม่อาจมีผู้เสียหายได้ และบางฐานนั้นรัฐเท่านั้นที่เป็นผู้เสียหายและการดำเนินการกับทรัพย์สิน หากนำเอาการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้ย่อมสามารถดำเนินการได้เฉพาะบางมูลฐานเท่านั้น

3. หลักในการพิจารณาคดี

หลักในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา โดยในมาตรา 46 เป็นบทบัญญัติเด็ดขาดให้การพิพากษาคดีส่วนแพ่งจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา และคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง จะนำข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาดังกล่าวมาผูกพันคู่ความในคดีแพ่งให้ศาลจำต้องถือตามนั้น จะปรากฏว่าคู่ความในคดีส่วนแพ่งเป็นคู่ความเดียวกับคู่ความในคดีส่วนอาญา กล่าวคือ คู่ความในคดีแพ่งต้องเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการ

⁵⁴ โปรดดูประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43

เป็นโจทก์ฟ้องด้วย หากบุคคลนั้นมิใช่ผู้เสียหายในคดีอาญาแล้วก็ไม่อยู่ในบังคับของมาตรา 46 ที่บังคับให้ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา⁵⁵

ส่วนการดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 นั้น เป็นการดำเนินการทางแพ่ง คือ พิจารณาที่ตัวทรัพย์สินนั้นว่าได้มาจากการกระทำความผิดหรือไม่ อย่างไร ไม่จำเป็นต้องอาศัยข้อเท็จจริงในคดีอาญามาใช้กับการดำเนินการดังกล่าว ผลก็คือ ย่อมทำให้การดำเนินการที่เกี่ยวกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติมีต้องรอคดีอาญาดังเช่นในการดำเนินการฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่ต้องอาศัยข้อเท็จจริงในคดีอาญามาใช้ในคดีส่วนแพ่งนั้นด้วย

4. การกำหนดอายุความ

อายุความคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา⁵⁶ ตามมาตรา 51 เป็นเรื่องอายุความฟ้องร้องเท่านั้น ซึ่งอายุความในคดีอาญา และอายุความในคดีแพ่งจะต่างกันออกไป โดยคดีแพ่งส่วนใหญ่ในมูลละเมิดนั้นมียุอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 448 คือ 1 ปี นับแต่

⁵⁵ สมชัย พืชมานุการ, อ้างแล้วในเชิงอรรถที่ 45, น. 294.

⁵⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 51 บัญญัติว่า “ถ้าไม่มีผู้ใดฟ้องทางอาญา สิทธิของผู้เสียหายที่จะฟ้องทางแพ่งเนื่องจากความผิดนั้นย่อมระงับไปตามกำหนดเวลาดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาเรื่องอายุความฟ้องคดีอาญา แม้ถึงว่าผู้เยาว์หรือผู้วิกลจริตในมาตรา 193/20 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะเป็นผู้ฟ้องหรือได้ฟ้องต่างหากจากคดีอาญาก็ตาม

ถ้าคดีอาญาใดได้ฟ้องต่อศาลและได้ตัวผู้กระทำความผิดมายังศาลด้วยแล้ว แต่คดียังไม่เด็ดขาด อายุความซึ่งผู้เสียหายมีสิทธิจะฟ้องคดีแพ่งย่อมระงับอยู่จนตามมาตรา 95 แห่งประมวลกฎหมายอาญา

ถ้าโจทก์ได้ฟ้องคดีอาญาและศาลพิพากษาลงโทษจำเลยจนคดีเด็ดขาดแล้วก่อนที่จะยื่นฟ้องคดีแพ่ง สิทธิของผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีแพ่งย่อมมีตามกำหนดอายุความในมาตรา 193/32 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ถ้าโจทก์ฟ้องคดีอาญาและศาลพิพากษายกฟ้องปล่อยจำเลยจนคดีเด็ดขาดแล้วก่อนที่จะยื่นฟ้องคดีแพ่ง สิทธิของผู้เสียหายจะฟ้องคดีแพ่งย่อมมีอายุความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์”

วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้กระทำผิด หรือ 10 ปีนับแต่วันทำละเมิด ส่วนอายุความคดีอาญาเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95, 96⁵⁷

การพิจารณาอายุความตามมาตรา 51 แยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง คือกรณีที่ไม่มีใครพิจารณาคดีอาญา อายุความคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ให้เป็นไปตามอายุความคดีอาญาในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 ไม่ว่าอายุความอาญานั้นจะสิ้นหรือยาวกว่าก็ตาม และใช้บังคับแก่กรณีผู้เยาว์ หรือผู้วิกลจริต ที่จะฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาด้วย⁵⁸

กรณีที่สอง คือกรณีที่มีการฟ้องคดีอาญาแล้ว แยกออกเป็น 3 กรณี คือ

(1) ถ้าคดีนั้นยังไม่เด็ดขาด อายุความคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาย่อมสะดุดหยุดลง ตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 79 หรืออนุโลมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 บรรค 2 มาใช้แทน

(2) ถ้าคดีนั้นศาลพิพากษาลงโทษจำเลยจนคดีเด็ดขาดแล้วก่อนที่จะฟ้องคดีแพ่ง อายุความคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานี้ มีกำหนดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 168 คือ 10 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาคดีอาญาถึงที่สุด

(3) ถ้าคดีนั้นศาลยกฟ้องจำเลยจนคดีเด็ดขาดแล้วก่อนฟ้องคดีแพ่ง อายุความคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานี้เป็นไปตามหลักทั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หากเป็นกรณีของการดำเนินกับทรัพย์สินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 นั้นไม่มีอายุความในการดำเนินการกับทรัพย์สินดังกล่าว ดังนั้นเมื่อมีการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน ย่อมไม่มีอายุในการดำเนินการดังกล่าว แต่หากเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น หากมีการฟ้องคดีอาญาแล้ว และคดีนั้นยังไม่เสร็จเด็ดขาด อายุความการดำเนินการนั้นก็จะเป็นไปตามอายุในทางอาญานั้นเอง

5. การไปบังคับคดีเองของเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา

การที่มีการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น เมื่อต้องมีการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่งในคดีส่วนแพ่ง กฎหมายกำหนดให้นำประมวล

⁵⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา(ฉบับอ้างอิง), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2549) น. 118.

⁵⁸ เพิ่งอ้าง, น. 119.

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง⁵⁹ ซึ่งหมายถึงบทบัญญัติในภาค 4 ลักษณะ 2 การบังคับคดี ตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง มาใช้บังคับ

ในส่วนของการประเมินสำหรับการดำเนินคดีนั้นได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียม สำหรับการดำเนินคดีส่วนแพ่งให้แก่ผู้เสียหายที่ร้องขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทน ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ด้วย คำว่า “ค่าธรรมเนียม” มีความหมายตรงกับคำว่า “ค่าฤชาธรรมเนียม” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ผู้เสียหายจึงได้รับยกเว้น ทั้งค่าธรรมเนียมศาลและค่าธรรมเนียมอย่างอื่นสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณา ในคดีส่วนแพ่งทั้งหมด แตกต่างกับกรณีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วยตนเอง ผู้เสียหายที่เป็นโจทก์จะได้รับยกเว้นก็แต่เฉพาะค่าธรรมเนียมศาลเท่านั้น ไม่รวมค่าธรรมเนียมอื่นๆ

ส่วนทางปฏิบัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในปัจจุบันนั้นของพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. ในปัจจุบันในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานยังไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน พนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. มิได้ดำเนินการดังกล่าวแต่อย่างใด แต่กลับส่งเรื่องดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการเพื่อยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป ทางแก้ในการให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นได้รับการคุ้มครองสิทธินั้น โดยที่เมื่อพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลแล้ว ให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นยื่นคำร้องสอดเข้ามาในคดีดังกล่าวเพื่อขอให้ศาลนั้นคุ้มครองตามสิทธิของตนตามมาตรา 57(1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

การที่แก้ปัญหในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายโดยการให้ผู้เสียหายเข้ามาในคดีในฐานะผู้ร้องสอดนั้น เป็นการให้ผู้เสียหายนั้นต้องรับภาระที่เพิ่มขึ้น โดยการดำเนินการในคดีในส่วนแพ่งเองนั้น ผู้เสียหายจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการบังคับคดี

สรุปได้ว่า เมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายและเป็นกรณีที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย อันเป็นไปตาม

⁵⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 249 บัญญัติว่า “คำพิพากษาหรือคำสั่งให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าธรรมเนียมนั้น ให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”

หลักการมาตรฐานสากลที่ว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ

เจตนารมณ์และหลักการของการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับ คดีอาญานั้น อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาบางครั้งนั้นก่อให้เกิดความสูญเสีย ต่อทรัพย์สินหรือต่อตัวผู้เสียหาย ทำให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้นเกิดสิทธิเรียกร้องเอาจากจำเลย สิทธิเรียกร้องดังกล่าว คือ ความเสียหายในส่วนแพ่งนั้น สามารถที่จะแยกออกจากความรับผิดชอบ ทางอาญาได้ หากกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์นั้น การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนให้แก่ ผู้เสียหายจะถูกจำกัดให้เรียกร้องได้เฉพาะในคดีอาญาเพียง 9 ฐานความผิด คือ ความผิดฐาน ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชกทรัพย์ ข่มขืน ยักยอก และรับของโจร เท่านั้น ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจแก่พนักงานอัยการในการดำเนินการฟ้องเรียกค่าเสียหาย แทนผู้เสียหายได้ แม้ว่ามาตรา 43 นี้จะอนุญาตให้พนักงานอัยการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้อง กับคดีอาญาแทนผู้เสียหายก็ตาม แต่ก็มีข้อจำกัดมากกว่ากรณีผู้เสียหายฟ้องคดีด้วยตนเอง เพราะผู้เสียหายสามารถเรียกร้องสิทธิของตนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ทุกกรณี แต่การใช้สิทธิทางแพ่งแทนผู้เสียหายในคดีอาญามาตรา 43 ดังกล่าว นั้นมีข้อจำกัดในการใช้สิทธิ คือ ประเภทคดีที่สามารถเรียกร้องแทนผู้เสียหาย จำกัดประเภทความผิดไว้แต่เฉพาะความผิด เกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทเท่านั้น และสิทธิเรียกร้องที่พนักงานอัยการเรียกร้องแทนไว้เฉพาะ การเรียกทรัพย์คืน หรือเรียกให้ใช้ราคาทรัพย์เท่านั้น

ต่อมาเมื่อได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 นั้นได้เพิ่มหลักการใหม่โดยกำหนดให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหม ทดแทนความเสียหายทั้งปวงนอกเหนือจากที่พนักงานอัยการเรียกให้ได้ในมาตรา 43 โดยผู้เสียหายสามารถเข้ามาในคดีที่รัฐ หรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ซึ่งเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัตินี้ คือต้องการให้ผู้เสียหายในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้รับการ ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนได้อย่างครบถ้วน กล่าวคือ การขอให้ศาลบังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนในส่วนที่นอกเหนือจากที่พนักงานอัยการร้องขอให้ได้ตามมาตรา 43 โดยที่สำคัญ คือ มาตรา 44/1⁶⁰ ซึ่งเป็นการให้การคุ้มครองผู้เสียหายในคดีอาญามากขึ้น โดยที่ผู้เสียหายนั้น

⁶⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่ พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับ อันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับ

ไม่ต้องไปดำเนินคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนเหล่านั้นเป็นอีกคดีหนึ่ง โดยการที่ผู้เสียหายนั้นสามารถยื่นคำร้องเข้ามาก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี คำร้องนั้นต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง คำร้องจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้ค่าขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำของจำเลยในคดีอาญามีได้และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์

สรุปว่า การฟ้องคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานั้น กฎหมายประสงค์จะให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาทางแพ่งให้เสร็จสิ้นไปในคราวเดียวกับคดีอาญา แต่เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นมิได้มีการดำเนินการเยียวยาทางแพ่งให้เสร็จสิ้นไปในขั้นตอนเดียวกัน ดังนั้นการคุ้มครองสิทธิย่อมมีแต่จะก่อให้เกิดภาระแก่ผู้เสียหายเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากมีการแก้ไขโดยให้การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้นสามารถที่จะดำเนินการไปได้ภายในขั้นตอนเดียวแล้ว ย่อมบรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายได้อย่างแน่นอน โดยการที่ให้ผู้เสียหายนั้นสามารถเข้ามาในชั้นศาลเพื่อขอคุ้มครองสิทธิได้ดังเช่นบุคคลที่อ้างว่าเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้รับโอนทรัพย์สิน หรือผู้รับประโยชน์ในทรัพย์สินนั้น

ความเสียหายต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้องตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะโจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่าคำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้ค่าขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความในมาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้”

โดยการยื่นคำร้องเข้ามาในชั้นศาลในฐานะผู้เสียหายนี้อาจกำหนดให้ผู้เสียหายนั้นต้องชี้แจงถึงรายละเอียดความเสียหาย และกำหนดความเสียหายที่ได้รับมาให้ชัดเจนด้วยดังเช่นลักษณะของการยื่นคำร้องของผู้เสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องนั่นเอง

4.4 ปัญหาของการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

เห็นได้ว่าการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ซ้ำให้เห็นว่า เป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญา บทบัญญัติของกฎหมายได้บัญญัติไว้ในลักษณะกว้างๆ เท่านั้น อีกทั้งแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ก็ยังไม่มีความชัดเจนและแน่นอน จึงสมควรที่จะการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการให้ความคุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพ⁶¹

สืบเนื่องจากการบัญญัติกฎหมายในมาตรา 49 วรรคท้ายนั้น เป็นการบัญญัติไว้ในลักษณะเป็นหลักเกณฑ์กว้างๆ แต่ปัญหาในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานเกิดขึ้นมาจากปัญหาในข้อกฎหมาย และความไม่เข้าใจในขั้นตอนการดำเนินการดังกล่าวของพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ซึ่งผู้เขียนขอกล่าวไว้ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานและเสนอแนวทางแก้ไขในปัญหาดังกล่าว ดังนี้

4.4.1 ปัญหาการกำหนดหลักเกณฑ์ของ “เหตุสมควร” ที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

มาตรา 49 วรรคท้าย กฎหมายบัญญัติว่า “...ถ้ามีเหตุสมควรที่จะดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย...” เหตุสมควรดังกล่าวมีหลักเกณฑ์อย่างไรที่จะต้องดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายก่อน

⁶¹ สุทธิพล ทวีชัยการ, อารยะ ธีระภทธานันท์, รายงานสรุปผลการวิจัย เรื่อง “การคุ้มครองพยานและการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองผู้เสียหาย” (หัวข้อที่ 13) ของโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ระยะที่ 2, สถาบันกฎหมายอาญา สำนักงานอัยการสูงสุด

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในมาตรา 49 วรรคท้าย กรณีมีเหตุสมควรที่จะดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน ให้เลขาธิการส่งเรื่องไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการคุ้มครองสิทธิก่อน เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนี้แล้วเป็นการดำเนินการเพื่อให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดทางอาญานั้นมีสิทธิที่จะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดอาญาที่เป็นความผิดมูลฐาน ซึ่งถ้าหากไม่ได้มีการดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นก่อน ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นนั้นศาลอาจมีคำสั่งให้ตกเป็นของแผ่นดินต่อไป ดังนั้นผู้เสียหายอาจไม่ได้รับความคุ้มครองที่จะดำเนินการใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนโดยการบังคับเอากับทรัพย์สินนั้นได้ ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่า เหตุสมควรที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายคือการที่มีตัวผู้เสียหายจากการกระทำอาญาอันเป็นความผิดมูลฐานนั้นๆ และผู้เสียหายนั้นมีสิทธิที่จะเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำความผิดอาญานั้นเอง

ในทางปฏิบัติของสำนักงาน ปปง. ปัจจุบันยังคงไม่ได้มีการวางหลักเกณฑ์ไว้ในเรื่องสำหรับเหตุสมควรที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายไว้แต่อย่างใด แต่แนวทางปฏิบัติในปัจจุบันในกรณี การกระทำความผิดที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนนั้น เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้แล้ว และจากการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วปรากฏเหตุอันควรเชื่อได้ว่าทรัพย์สินนั้นเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด จึงดำเนินการส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการเพื่อร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป โดยที่พนักงานเจ้าหน้าที่ก็มิได้มีการดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานก่อนแต่อย่างใด แต่กลับส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการต่อไป ดังนั้นผู้เขียนเห็นควรเสนอให้สำนักงาน ปปง. ได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในเรื่องดังกล่าวว่า เหตุอันสมควรในการดำเนินการคุ้มครองสิทธิมีในกรณีใด ซึ่งหากพิจารณาแล้วเหตุสมควรดังกล่าว คือ ต้องการที่จะคุ้มครองผู้เสียหายให้ได้รับการชดเชยความเสียหายที่เขาได้รับจากการกระทำความผิดอาญาในตัวทรัพย์สินที่ทางสำนักงาน ปปง. ได้ดำเนินการไว้ นั่นเอง

4.4.2 ปัญหาการส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายก่อน

เมื่อมาตรา 49 วรรคท้าย ได้กำหนดให้เป็นอำนาจของเลขาธิการเป็นผู้ส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน ดังนั้นเมื่อคดีได้ปรากฏเหตุสมควรที่จะดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิดมูลฐานแล้ว ก็ให้เลขาธิการส่งเรื่องไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นได้ไปดำเนินการในส่วนของการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน ปัญหาในการดำเนินการตามขั้นตอนนี้ก็ยังมีความไม่แน่นอนเกิดขึ้นในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก เช่น บุคคลใดคือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นที่จะสามารถดำเนินคุ้มครองสิทธิแก่ผู้เสียหายได้

กรณีความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกงประชาชน เป็นการกระทำอันเป็นความผิดมูลฐานตามมาตรา 3(3) เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ป.ป.ง. ได้ทำการตรวจสอบรายงานและการทำธุรกรรมของผู้กระทำผิดแล้วมีเหตุอันควรเชื่อได้ว่าอาจมีการโอน จำหน่าย ยักย้าย ปกปิด หรือซ่อนเร้นทรัพย์สินใด ที่เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้คณะกรรมการธุรกรรมมีอำนาจสั่งยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดไว้ชั่วคราวมีกำหนดไม่เกิน 90 วัน ต่อมาเมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ป.ป.ง. ทำการการรวบรวมพยานหลักฐานแล้วปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดให้เลขาธิการดำเนินการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งในความผิดกรณีความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกงประชาชน ย่อมเป็นความผิดมูลฐานที่มีผู้เสียหายก็คือ ประชาชนที่ได้ถูกหลอกลวง และเสียไปซึ่งทรัพย์สินนั่นเอง

เมื่อกรณีข้างต้นมีผู้เสียหายในความผิดมูลฐานแล้ว ดังนั้นจึงมีเหตุสมควรที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานก่อน ในการดำเนินการคุ้มครองนั้น คือ การที่เลขาธิการส่งเรื่องไปยังพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นเป็นผู้ดำเนินการคุ้มครอง แล้วใครคือพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิกรณีความผิดเกี่ยวกับการฉ้อโกงประชาชนอันเป็นความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 343⁶² เมื่อกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนนั้น คือประมวลกฎหมาย

⁶² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 343 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 341 ได้กระทำการด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จต่อประชาชนหรือด้วยการปกปิดความจริง

อาญา ดังนั้นเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจและหน้าที่ดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้นเป็นผู้ใด ซึ่งเจ้าพนักงานตำรวจนั้นก็มิได้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ที่จะมีอำนาจและหน้าที่ที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้ ในทางปฏิบัติของสำนักงาน ปปง. ในปัจจุบันในกรณีเช่นนี้การดำเนินการเกี่ยวทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นก็จะดำเนินการต่อไปโดยการที่เลขาธิการจะส่งเรื่องไปยังพนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินต่อไป และใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้เสียหายจากการถูกหลอกลวงทรัพย์สินไปเข้ามาในคดีในฐานะผู้ร้องสอดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57(1)⁶³ เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิที่ตนมีอยู่

กรณีของความผิดตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 เลขาธิการอาจดำเนินการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการเพื่อมีคำขอต่อศาลให้คืนเงินต้นและดอกเบี้ยแก่ผู้เสียหายได้ก่อนที่จะส่งเรื่องให้พนักงานอัยการยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ยึดหรืออายัดทรัพย์สินดังกล่าว แต่ปรากฏว่าพนักงานอัยการปฏิเสธไม่รับเรื่องดังกล่าวไว้ดำเนินการ โดยให้เหตุผลว่าพระราชกำหนดดังกล่าวได้กำหนดนิยามของคำว่า “พนักงานเจ้าหน้าที่” ไว้อย่างชัดเจนแล้วในมาตรา 3 ว่าหมายถึง ผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชกำหนดนี้ ดังนั้นพนักงานอัยการจึงไม่ใช่พนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชกำหนดดังกล่าว เมื่อมิให้เกิดปัญหาในการตีความถ้อยคำดังกล่าว จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 49 วรรคท้ายเสียใหม่ว่า “ในกรณีตามวรรคหนึ่งถ้ามีเหตุสมควรที่จะดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในความผิด

ซึ่งควรบอกให้แจ้งแก่ประชาชน ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในวรรคแรก ต้องด้วยลักษณะดังกล่าวในมาตรา 342 อนุมาตราหนึ่งมาตราใดด้วย ผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปีและปรับตั้งแต่หนึ่งพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท”

⁶³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 57 บัญญัติว่า “บุคคลภายนอกซึ่งมิใช่คู่ความอาจเข้ามาเป็นคู่ความได้ด้วยการร้องสอด

(1) ด้วยความสมัครใจเอง เพราะเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อยังให้ได้รับความรับรองคุ้มครอง หรือบังคับตามสิทธิของตนที่มีอยู่ โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่คดีนั้นอยู่ในระหว่างพิจารณา หรือเมื่อตนมีสิทธิเรียกร้องเกี่ยวเนื่องด้วยการบังคับตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง โดยยื่นคำร้องขอต่อศาลที่ออกหมายบังคับคดีนั้น

(2)”

มูลฐานให้เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจตามกฎหมายที่กำหนดความผิดฐานนั้นดำเนินการตามกฎหมายดังกล่าวเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายก่อน” ก็จะสามารถแก้ปัญหาการตีความได้

มาตรา 49 วรรคท้าย เป็นกระบวนการคุ้มครองสิทธิที่อยู่ในชั้นของพนักงานเจ้าหน้าที่สำนักงาน ปปง. แต่จะเห็นได้ว่า การที่จะดำเนินการคุ้มครองสิทธิดังกล่าวนั้นจะต้องปรากฏเหตุสมควรขึ้นจึงจะเข้าสู่การดำเนินการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย หากแต่ในชั้นนั้นมิได้มีการดำเนินการคุ้มครองสิทธิแล้ว เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นคำร้องขอต่อศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว เห็นควรให้ผู้เสียหายสามารถเข้ามาในชั้นศาลได้ด้วย ดังเช่นบุคคลตามมาตรา 50⁶⁴ ซึ่งได้แก่ เจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริง ผู้รับโอนทรัพย์สิน และผู้รับประโยชน์ในทรัพย์สิน

4.4.3 ปัญหาการนิยามคำว่า “ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน”

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มิได้บัญญัติไว้ถึงนิยามของคำว่า “ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน” ว่าหมายถึงผู้ใดและมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาอย่างไร โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเช่นเดียวกับผู้เสียหายในคดีอาญาตามมาตรา 2(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือไม่

เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว คำว่า “ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน” ย่อมต้องไปพิจารณาในเรื่องความผิดมูลฐาน คำว่า “ความผิดมูลฐาน” คือ ความผิดอาญาที่เป็นมูลเหตุ เป็นที่มา หรือเป็นฐานก่อให้เกิด หรือให้ได้มาซึ่งเงิน หรือทรัพย์สินจากการกระทำความผิด⁶⁵ การกำหนดให้มีความผิดมูลฐานขึ้น ก็เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนำมาตรการยึดหรืออายัดทรัพย์สินไปใช้กับเงินหรือทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดว่าจะต้องดำเนินการกับเงินหรือทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำความผิดอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น⁶⁶ ดังนั้นเมื่อความผิดมูลฐานแต่ละฐานเป็นความผิดอาญามีโทษทางอาญา การที่

⁶⁴ โปรดดูพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 50 ในภาคผนวก

⁶⁵ ญัฐภัทร ถวัลย์โพธิ, “การกำหนดให้ความผิดเกี่ยวกับหนังสือเดินทางเป็นความผิดมูลฐานตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน,” น. 1.

⁶⁶ เพิ่งอ้าง , น. 1

จะเป็นผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นผู้เขียนเห็นว่าจะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของผู้เสียหายในคดีอาญาในมาตรา 2(4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย

คำว่า “ผู้เสียหาย” แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย” หมายถึง บุคคลผู้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ตามมาตรา 4, 5 และ 6 เห็นได้ว่า ได้มีคำนิยามของ “ผู้เสียหาย” ไว้อย่างชัดเจนว่าผู้เสียหายคือใครบ้าง และมีหลักเกณฑ์อย่างไร แต่เมื่อมาพิจารณาในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 แล้วคำว่า “ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน” ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้ให้คำนิยามไว้

หากบทบัญญัติในมาตรา 49 วรรคท้ายนั้น “ผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน” หมายความว่า เฉพาะผู้เสียหายตามมาตรา 2(4) ดังนั้นปัญหาที่ตามมาคือ หากผู้เสียหายนั้นไม่ได้เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายฉบับนี้หรือไม่ ทั้งนี้บุคคลดังกล่าว นั้นเป็นผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายโดยแท้จริงจากการกระทำความผิดอาญาอันเป็นความผิดมูลฐาน หากการพิจารณาว่า ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นมีหลักการในการพิจารณาเดียวกับผู้เสียหายในคดีอาญา ตามมาตรา 2(4) แล้ว ย่อมทำให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้น ถูกตัดสิทธิมิให้บุคคลดังกล่าวได้รับการคุ้มครองสิทธิตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายนั้น คือการที่ผู้เสียหายมีสิทธิเรียกร้องเอาจากผู้กระทำความผิดอาญาในการที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิด ในที่นี้เมื่ออยู่ในความผิดมูลฐานแล้วจะพบว่า ความผิดมูลฐานที่มีผู้เสียหายได้นั้นเป็นความผิดอาญาที่การกระทำความผิดที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของบุคคลนั้น ดังนั้นเมื่อการกระทำความผิดอาญานั้นเกิดจากการที่กฎหมายละเมิดสิ่งที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้นั้น ผู้นั้นจึงเป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิด การที่จะพิจารณาว่า ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นจะต้องพิจารณาตามหลักเกณฑ์ของมาตรา 2(4) หรือไม่ เมื่อพิจารณาในลักษณะของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 แล้วเห็นว่า มีทั้งมาตรการทางแพ่ง คือการยึดหรืออายัดทรัพย์สิน และมาตรการทางอาญา คือ การกำหนดความผิดฐานฟอกเงินเป็นความผิดอาญาอยู่ในฉบับเดียวกัน โดยในมาตรา 59⁶⁷ ได้บัญญัติให้การดำเนินการทางศาลในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน

⁶⁷ โปรดดูพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 59 ในภาคผนวก

ให้ยื่นต่อศาลแพ่ง และยังให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม ในส่วนของการดำเนินการกับทรัพย์สินนั้นเป็นการดำเนินการเอากับตัวทรัพย์สิน โดยที่ไม่อาศัย คำพิพากษาในคดีอาญา ดังนั้นการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานจึงเป็น การที่คุ้มครองสิทธิในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เสียหายที่ได้รับจากการถูกละเมิดสิทธิ การที่ผู้เสียหายจะได้รับการคุ้มครองสิทธินี้ เป็นการชดใช้ค่าเสียหายโดยผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นสิทธิ ทางแพ่งของผู้เสียหายในการที่จะเรียกร้อง ซึ่งเป็นมาตรการที่จะมีผลทำให้ผู้เสียหายนั้นได้รับ ค่าสินไหมทดแทน ดังนั้นหลักเกณฑ์การพิจารณาผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน เมื่อดูจากสิทธิ ที่ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองและลักษณะของพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542แล้ว ที่ให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมนั้น ในเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินการกับทรัพย์สินย่อมเห็นได้ว่า การพิจารณาถึง “ผู้เสียหาย” นั้นคงพิจารณา ในแง่ของการได้รับความเสียหายอย่างแท้จริงจากการที่ผู้กระทำความผิดอาญา ซึ่งก่อให้เกิดสิทธิ ในทางแพ่งแก่ผู้เสียหายที่จะได้รับการชดใช้ค่าเสียหายเท่านั้น คงไม่ได้พิจารณาเป็นหลักเกณฑ์ เดียวกันกับมาตรา 2(4) เนื่องจากหลักเกณฑ์ในการพิจารณาผู้เสียหายในคดีอาญานั้น เป็นการให้สิทธิในการเริ่มต้นฟ้องคดี แต่ในการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในส่วนนี้คือการที่กฎหมาย ต้องการให้ผู้เสียหายได้รับการชดใช้ค่าเสียหายเท่านั้น

4.4.4 ปัญหาที่ไม่สามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐาน

การดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานเป็นการต้องการ ให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นได้รับการชดเชยความเสียหายจากการกระทำความผิดก่อน โดยยังไม่ประสงค์ให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน แต่ต้องการให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา จากการกระทำความผิด แต่บทบัญญัตินี้ยังมีปัญหาเป็นอย่างมากในทางกฎหมาย และทางปฏิบัติ กล่าวคือ ส่วนใหญ่แล้ว การดำเนินการเกี่ยวกับทรัพย์สินของสำนักงาน ปปง. ไม่ได้มีการส่งเรื่องให้คุ้มครองสิทธิก่อนแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อไม่ได้มีการดำเนินการคุ้มครองสิทธิ ในขั้นตอนดังกล่าวแล้ว พนักงานเจ้าหน้าที่ก็จะดำเนินการในขั้นตอนต่อไป คือ การส่งเรื่อง ไปยังพนักงานอัยการเพื่อยื่นคำร้องให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดนั้นตกเป็นของ แผ่นดินต่อไป ซึ่งทำให้ผู้เสียหายในความผิดมูลฐานนั้นไม่สามารถที่จะได้รับการคุ้มครอง ตามกฎหมาย เมื่อทรัพย์สินนั้นอยู่ในระหว่างการพิจารณาในชั้นศาลแล้ว

การที่ไม่สามารถดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในความผิดมูลฐานได้ ซึ่งแนวทาง ในการแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การให้ผู้เสียหายนั้นยื่นคำร้องสอดเข้ามาในคดีเพื่อขอคุ้มครองสิทธิ

ของตน ตามมาตรา 57(1) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งหากศาลสั่งให้ตาม ที่ร้องขอแล้ว ผู้เสียหายในฐานะที่เป็นโจทก์จะต้องไปดำเนินการบังคับคดีเอง ซึ่งเป็นการสร้างภาระ เพิ่มขึ้นแก่ผู้เสียหายในเรื่องของค่าธรรมเนียมศาล และค่าธรรมเนียมในการบังคับคดี เนื่องจาก เป็นการทำให้ผู้เสียหายเข้าไปใช้สิทธิทางแพ่งโดยการเรียกร้องค่าทดแทนความเสียหาย ทั้งที่รัฐมี หน้าที่มีให้อาชญากรรมเกิดขึ้น ดังนั้นการที่มีผู้ตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาเกิดขึ้นนั้น หมายความว่า รัฐปฏิบัติหน้าที่บกพร่อง รัฐจึงควรจัดให้มีการทดแทนความเสียหาย หรือจัดให้มีการ ดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นหากต้องให้ผู้เสียหายนั้นต้องไปบังคับ คดีเองแล้วรับภาระเพิ่มขึ้นในแง่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการเพื่อให้ได้รับค่าชดเชยความเสียหาย ดังกล่าว ย่อมไม่เป็นธรรมอย่างมาก กระบวนการยุติธรรมจึงควรให้กระบวนการคุ้มครองสิทธิ ผู้เสียหายนั้นสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่เริ่มแรกของกระบวนการจนกระทั่ง การที่ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และเห็นควรให้เป็นหน้าที่ของรัฐในการ ดำเนินการตลอดทั้งกระบวนการดังกล่าวด้วย

4.4.5 ปัญหาผู้เสียหายเรียกทรัพย์สินคืนภายหลังศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว

หากกรณีที่ศาลได้มีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินไปแล้ว ผู้เสียหาย จะเรียกคืนทรัพย์สินนั้นได้หรือไม่ ซึ่งการคืนทรัพย์สินให้แก่ผู้เป็นเจ้าของโดยชอบด้วยกฎหมาย นับเป็นมาตรการสำคัญในการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของผู้บริสุทธิ์ การคืนทรัพย์สินภายหลัง ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินแล้ว ถือว่าเป็นการคืนทรัพย์สินในกรณีพิเศษ ซึ่งมีเฉพาะกรณีที่ผู้ร้องไม่สามารถยื่นคำร้องเพื่อพิสูจน์ หรือแสดงการเป็นเจ้าของ หรือเป็นผู้รับโอน หรือผู้รับประโยชน์โดยชอบด้วยกฎหมายก่อนศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ทั้งนี้เพราะผู้ร้องไม่ทราบประกาศ หรือหนังสือแจ้งของเลขาธิการ หรือมีเหตุขัดข้องอันสมควร ประการอื่น จึงได้กำหนดระยะเวลาและเหตุผลในการยื่นคำร้องไว้ว่า คำร้องจะต้องยื่นภายใน หนึ่งปี นับแต่คำสั่งศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินถึงที่สุดและผู้ร้องต้องพิสูจน์ให้เห็นว่า ไม่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านก่อนศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะไม่ทราบถึง ประกาศหรือหนังสือแจ้งของเลขาธิการ หรือมีเหตุขัดข้องดังกล่าวแล้วข้างต้น⁶⁸ หากปล่อยเวลาให้ ล่วงเลยไปเกินกำหนดหนึ่งปี นับแต่คำสั่งศาลให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินถึงที่สุด เจ้าของ

⁶⁸ สุรพล ไตรเวทย์, คำอธิบายกฎหมายฟอกเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2548) น. 150-151.

ที่แท้จริงย่อมหมดสิทธิที่จะยื่นคำร้องไม่ว่าในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น⁶⁹ บัญญัติในมาตรา 53⁷⁰ แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542

กล่าวได้ว่าเป็นกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินโดยเจ้าของแท้จริง ไม่ได้ยื่นคัดค้านในระหว่างพิจารณานั้นเอง แต่หลักเกณฑ์ที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิตามมาตรา 53 นี้ จะต้องปรากฏว่า ผู้ร้องนั้นไม่สามารถยื่นคำร้องคัดค้านได้ก่อนศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เนื่องจากไม่ทราบถึงประกาศหรือหนังสือแจ้งของเลขาธิการ หรือมีเหตุขัดข้องประการอื่นเท่านั้น หากผู้ร้องนั้นมีเหตุที่นอกเหนือจากนี้ ย่อมไม่สามารถที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิประการนี้ได้

⁶⁹ สหส สิงหวิริยะ, คำอธิบายพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2549) น. 80.

⁷⁰ โปรดดูพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 53 ในภาคผนวก